

קיתנוים
המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית

תוכנית מדיניות חוץ למשלת ישראל ה-36

מסמך המלצות של צוות חשיבה במכון מיתווים - נובמבר 2021

תוכן עניינים

4	הקדמה
6	תקציר מנהלים
	1. מדיניות החוץ של ישראל במזרח התיכון
8	ירדן
9	תהליך הנורמליזציה
12	מצרים
12	לבנון
13	הים האדום
	2. קידום שלום ישראלי-פלסטיני
14	חיזוק המתונים ושיקום הקשר עם
14	מהפך בהתנהלות כלפי חמאס בעזה
15	הימנעות מצעדים חד-צדדיים וצמצום מוקדי הסלמה
16	שינוי גישה כלפי מעורבות שחקנים בין-לאומיים
	3. יחסי ישראל-אירופה
16	שיקום ושדרוג הקשר עם האיחוד האירופי
17	הצטרפות לתוכניות של האיחוד האירופי, גם אם הן מחריגות את ההתנחלויות
17	חיזוק השותפות הערכית-נורמטיבית עם האיחוד האירופי
18	שילוב האיחוד האירופי במאמצים לקידום שלום ישראלי-פלסטיני
18	שילוב אירופה בשיתופי הפעולה הרב-צדדיים במזרח התיכון
	4. מרחב הים התיכון
19	חיזוק והרחבה של הקשרים האסטרטגיים עם יוון וקפריסין
19	הרחבת מסגרת שיתוף הפעולה של ה-EMGF והעמקתה
20	חידוש הדיאלוג האסטרטגי עם תורכיה
20	שימוש בשותפויות בין מדינות הים התיכון כתשתית לקשר עם מדינות צפון אפריקה
	5. יחסי ישראל-ארה"ב
21	שיפור היחסים עם המפלגה הדמוקרטית
21	שימור מעורבות אמריקאית על רקע מגמת נסיגה
21	שיקום היחסים עם היסודות הליברליים של הקהילה היהודית בארה"ב
21	חיזוק מעורבות מערך החוץ בניהול הקשר האסטרטגי עם ארה"ב
	6. התמודדות עם האיום האיראני
22	קבלת מתווה הסכם הגרעין כמסגרת בסיס והרחבתו
22	גיבוש חזית מדינית משותפת אזורית מול איראן

תוכן עניינים

7. משבר האקלים ותחום האנרגיה

23	קידום גישה אזורית מכלילה בהתמודדות עם משבר האקלים
23	שימוש במישור האנרגטי לקידום שיתוף פעולה עם הפלסטינים
24	פעולה משותפת בנושא משבר האקלים במזרח אגן הים התיכון
24	התאמה מבנית של מערך החוץ להתמודדות עם משבר האקלים

8. דה-לגיטימציה וביקורת על מדיניות ישראל

24	אימוץ ההפרדה בין ביקורת על ישראל, ובין דה לגיטימציה ואנטישמיות
----	--

9. מדיניות חוץ מוסרית וקידום ערכים דמוקרטיים-ליברליים

25	שקלול יעדי האו"ם לפיתוח בר קיימא במדיניות החוץ
26	הרחבה משמעותית וגיוון של פעילות ישראל בתחום סיוע החוץ
26	בקרה ורגולציה של יצוא נשק ומערכות למשטרים המפרים זכויות אדם
27	הגברת פעילותה של ישראל בגופים רב-צדדיים בין לאומיים
27	השתלבות במאמץ הגלובלי להתמודדות עם משבר הקורונה

10. תפקיד מערך החוץ ומבנהו

28	משרד החוץ
31	המשרד לשיתוף פעולה אזורי
32	ועדת החוץ והביטחון של הכנסת

הקדמה

ב-13 ביוני 2021 הושבעה הממשלה ה-36 של מדינת ישראל בראשותם של נפתלי בנט ויאיר לפיד (ברוטציה) – ממשלה ראשונה מאז 2009 שבראשה לא יעמוד בנימין נתניהו. מכון מיתווים רואה בממשלה החדשה הזדמנות לקדם תמורות מהותיות במדיניות החוץ של ישראל וכן לשפר את אופן ניהולה ותכנונה של מדיניות זו.

תחומים מסוימים דורשים שיקום דחוף אחרי שנים של הזנחה ועל סף הדרדרות מסוכנת; אחרים דורשים התאמה לאתגרים הצפויים למדינת ישראל בטווח הזמן הקרוב; תחומים נוספים מהווים מרחב הזדמנות לקידום האינטרסים הלאומיים ארוכי הטווח של מדינת ישראל ומערכת הערכים הדמוקרטית-ליברלית שהיא מחויבת לה.

תוכנית המדיניות המוצעת נועדה לשרת שני קהלים עיקריים: קהל אחד הוא קובעי המדיניות – הדרג הממשלתי הבכיר, המכוון ומגדיר יעדים למדיניות החוץ הישראלית ומעצב את סדרי העדיפויות של מערך החוץ הממשלתי. בדרג זה אנו מבקשים להתמקד בראש הממשלה, נפתלי בנט, בשר החוץ וראש הממשלה החליפי, יאיר לפיד, בשר לשיתוף פעולה אזורי, עיסאווי פריגל, ובמעגלים המקצועיים המייעצים להם. המלצות אלו מיועדות גם לחברי ועדת החוץ והביטחון בכנסת, המופקדים על החקיקה בתחום מדיניות החוץ, הבקרה עליה ויישומה. כמו כן מציע מסמך זה המלצות אסטרטגיות בתחום מדיניות החוץ, המיועדות לדרג השרים והשרות בשורה של משרדים הקשורים למדיניות החוץ של ישראל – בעיקר משרד האנרגיה, המשרד להגנת הסביבה, משרד הביטחון, המשרד לביטחון הפנים, משרד הכלכלה, משרד האוצר, משרד התחבורה, משרד התפוצות, משרד החדשנות, המדע והטכנולוגיה ומשרד החקלאות. קהל היעד השני שמסמך זה נועד לשרת הוא דרג מתכנני המדיניות – הדרג המקצועי במשרדי הממשלה הרלוונטיים ובעיקר המנכ"לים/ות, מנהלי/ות המחלקות, השגרירים/ות ויועצי/ות המדיניות הבכירים/ות. התוכנית מציעה להם צעדים מעשיים ורעיונות בני-יישום.

בתוכנית המדיניות שלוש רמות של המלצות:

- **עקרונות מנחים** – תפיסות עקרוניות שאנו ממליצים לממשלת ישראל לנקוט בנושאים מסוימים.
- **כיוונים אסטרטגיים** – תמורות מדיניות שממשלת ישראל צריכה, לדעתנו, לקדם וכיוונים שאנו ממליצים להשקיע בהם מאמצים בתחומים הנבחרים.
- **צעדי מדיניות מרכזיים** – פעולות קונקרטיות ומגמות התנהלות שאנו סבורים כי על ממשלת ישראל ליישם כדי לתמוך במאמצים השונים.

תוכנית המדיניות גובשה מתוך הכרה במספר אתגרים מערכתיים שהממשלה צפויה להתמודד איתם בחודשים ובשנים הקרובות: בראשם משבר הלגיטימציה הרב-מערכתי ברשות הפלסטינית – שילוב של ירידת התמיכה ברשות בקרב הציבור הפלסטיני, המשבר הכלכלי החמור ברשות ואי-הוודאות ביחס למחליפו של מחמוד עבאס ביום שלאחר פרישתו; המתוחות המתמשכת מול חמאס בעזה; התקדמות איראן לעבר היותה מדינה סף-גרעינית; משבר הקורונה המתמשך, הנותן את אותותיו בהחמרת משברים כלכליים ותסיסה חברתית במספר מרחבים – מירדן ללבנון ועד תוניסיה; ההשלכות הגוברות של משבר האקלים; והמשך הנסיגה ההדרגתית של ארה"ב מהמעורבות במזרח התיכון. במקביל המסמך שואף למנף מספר מגמות חיוביות ומרחבי הזדמנויות

שנפתחו לישראל: תהליכי הנורמליזציה עם מדינות ערביות; המגמות החיוביות בתחום מדיניות החוץ, ובכללן שיפור ביחסים עם אירופה, שהחל עוד בתקופת אשכנזי כשר החוץ; השתלבות ישראל בבניית שיתופי פעולה במזרח אגן הים התיכון; ותחילת שיקום מערך החוץ עצמו. מגמות אלה יש להמשיך ולטפח ביתר שאת.

המסמך פותח בחמשת הנושאים המרכזיים שהגדיר מכון מיתווים כתחומי ליבה לעשייתו: המרחב המזרח-תיכוני, המרחב הישראלי-פלסטיני, תחום יחסי ישראל-אירופה, מרחב אגן הים התיכון וניהול מדיניות החוץ הישראלית. המסמך מתייחס לחמישה תחומים נוספים, אשר מפני חשיבותם הייחודית לעתידה של מדינת ישראל ראינו לנכון להתייחס אליהם כאן במובחן: משבר האקלים ותחום האנרגיה, יחסי ישראל-ארה"ב, האיום האיראני, דה-לגיטימציה וביקורת על מדיניות ישראל והממד המוסרי במדיניות החוץ הישראלית.

על אף השוני המהותי בין התחומים - מוטיב מרכזי המקשר ביניהם הוא האופן שבו חיבורים בין אזורים מייצרים מרחבי הזדמנויות משמעותיים למדיניות החוץ הישראלית. כך תהליך הנורמליזציה עם מדינות ערביות עשוי לחבור ולסייע להתקדמות במסלול הישראלי-פלסטיני; יש מקום גם לחיבור ירדן לשותפות הכלכלית בין ישראל למפרץ ואף לחיבור משולש או מרובע של ישראל, המרחב המפרצי, מרחב אגן הים התיכון ואירופה לטובת בניית שותפויות אסטרטגיות. נושא נוסף העובר כחוט השני בין התחומים השונים הוא המחויבות של ישראל לסייע באופן אקטיבי - גם תוך שימוש במשאביה שלה - בהתמודדות עם המשברים הכלכליים המתפתחים בשל משבר הקורונה במדינות המקיפות אותה - בעלות ברית (ירדן), צדדים למשא ומתן (הפלסטינים) ואף אויבים (לבנון). מחויבות זו מתבססת הן על ההכרה בהשלכות האסטרטגיות של משברים אלו על היציבות האזורית והן על שיקולים מוסריים.

ממשלת ישראל ה-36 היא ממשלת קצוות אידיאולוגיים, המבוססת על זכות וטו של מחנות הימין והשמאל-מרכז החברים בה. מוטת הפעילות שלה בשורת סוגיות של מדיניות חוץ - בעיקר בתחום הישראלי-פלסטיני - מוגבלת מיומה הראשון. מסמך זה אינו מתעלם מהמגבלות הפוליטיות החלות על הממשלה, אלא מציע המלצות מדיניות בנות יישום. עם זאת, בתחומים רבים הוא מבקש לצפות אל מעבר לאופק הפוליטי הנראה כיום לעין - בקידום פתרונות ארוכי טווח ובני קיימא ובשימור המסגרת הערכית הפרוגרסיבית-ליברלית של מדיניות החוץ הישראלית למען ביטחונה, רווחתה ושגשוגה של מדינת ישראל.

מסמך זה הוא פרי עבודתה של קבוצת חשיבה, המורכבת ממומחי מיתווים הבאים: ד"ר גיל מורסיאנו, ד"ר רועי קיבריק, מירב כהנא-דגן, ד"ר מאיה שיאון-צדקיהו, ח"כ-לשעבר קסניה סבטלובה, ד"ר ליאור להרס, השגריר בדימוס ארתור קול, וגבריאל מיטשל. תודתנו נתונה לד"ר נמרוד גורן, נדב תמיר, ד"ר מורן זגה, פרופ' אלי פודה, השגרירה בדימוס קולט אביטל, השגריר בדימוס שמעון שטיין, ד"ר ענת לפידות-פירילה, ארנון שפיגל, ד"ר אהוד ערן, ד"ר עילי זלצמן, אל"מ (במיל.) אהוד אבנטל, ד"ר רונן זידל, חברי הוועד המנהל של מיתווים ושותפות ושותפים נוספים שתרמו לחשיבה וסייעו בתובנותיהם/ן. לסיום, ברצוננו להודות לרותי זקוביץ ולאביב רן שערכו במסירות מסמך זה.

תקציר מנהלים – עקרונות מנחים למדיניות החוץ של ישראל

1. לממשלת ישראל יש הזדמנות להפוך את הסכמי הנורמליזציה מניצול מצב ארעי לאירוע משנה כללי-משחק, שיגדיר מחדש את מקומה של ישראל באזור. ישראל צריכה להעמיק את תשתית הקשרים עם מדינות הנורמליזציה – איחוד האמירויות, בחריין, מרוקו וסודאן – ולמנף את ההסכמים ליצירת מומנטום מחודש לקידום שלום ישראלי-פלסטיני. חיבור מחודש של המסגרת האזורית לנושא הפלסטיני לא רק יסייע בהעמקת הקשרים הקיימים עם מדינות הנורמליזציה; הוא יכול לשמש רזז משמעותי להרחבת תהליך הנורמליזציה – לרתום אליו מדינות נוספות בעלות חשיבות אסטרטגית, כערב הסעודית, עיראק, עומאן ומדינות מזרח אסיה המוסלמיות.

2. ממשלת ישראל צריכה להתחייב לספק מענה לשאיפות הלאומיות של הפלסטינים במסגרת פתרון של שתי מדינות. במצב הקיים, בהעדר תנאים מתאימים לחידוש משא ומתן על הסכם קבע בין ישראל לפלסטינים, הממשלה צריכה להכין ולפתח את התשתית החוקית, הארגונית, הפיזית, הכלכלית והחברתית הדרושה לחידוש תהליך שלום בעתיד. בטווח הקצר ממשלת ישראל צריכה לפעול לחיזוק הרשות הפלסטינית ולהימנע מפעולות שיהפכו את פתרון שתי המדינות לבלתי אפשרי.

3. ממשלת ישראל צריכה לנקוט גישה מדינית חדשה – פרואקטיבית, יוזמת – בנושא רצועת עזה: לפעול להחזרת השליטה של הרשות הפלסטינית ברצועה, להחלשת החמאס ולמעורבות בין-לאומית ארוכת טווח בפיתוח כלכלי של האזור.

4. על הממשלה להפנות משאבים משמעותיים לשיקום היחסים עם ירדן, אשר הדרדרו בתקופת נתניהו לכדי משבר בעל השלכות אסטרטגיות. במסגרת זו על ישראל להפוך לגורם מעורב בחיזוק ושיקום של כלכלת ירדן ולהגדיר יעד זה כמטרה אסטרטגית. זאת הן לשם הבטחת היציבות השלטונית בממלכה והן כבסיס מעשי לחיזוק הקשרים בין המדינות.

5. ישראל צריכה להעשיר את מרקם היחסים עם מצרים מעבר לממד הצבאי והממד האנרגטי – אל התחום האזרחי. כמו כן עליה לפעול להפניית מאמצי התיווך המצריים לחיזוק מעמדה של הרשות הפלסטינית בגדה וברצועה ולחידוש הדיאלוג המדיני בין הרשות לישראל.

6. ישראל צריכה לראות בהתפרקות המתמשכת של הכלכלה והחברה בלבנון סכנה ישירה לביטחונה הלאומי ולפעול לייצוב המצב באמצעים שונים, תוך כדי צמצום מוקדי מתיחות פוטנציאליים. במקביל ובנפרד עליה להגביר את הלחץ המדיני נגד המאמצים האיראניים לשדרוג מערך הרקטות של חזבאללה.

7. ממשלת ישראל צריכה לפתוח דף חדש ביחסי ישראל עם האיחוד האירופי. זאת בראש ובראשונה באמצעות העמקה, הרחבה ומיסוד של היחסים עם האיחוד והגדרתו כשותף ערכי ורב-משמעות. במקביל על הממשלה להמשיך בשיפור היחסים הדו-צדדיים עם מדינות אירופה. יש להקפיד שפיתוח יחסי ישראל עם מדינות אירופה לא ינוצל להחלשת האיחוד או לדחיקתו מתהליכים אזוריים ובין-לאומיים, ולהעדיף את קידום הקשרים עם מדינות דמוקרטיות ליברליות. יש לאפשר ולעודד שחקנים אלו למלא תפקיד משמעותי יותר בקידום מאמצים מדיניים בתחום הישראלי-פלסטיני ובחיזוק תהליכי הנורמליזציה.

8. מומלץ לממשלת ישראל לראות באגן הים התיכון מרחב הזדמנות משמעותי – נקודת ממשק אסטרטגית בין זירות שונות בעשור הבא ומרחב הזדמנות ליצור, יש מאין, שותפויות ויוזמות מדיניות וכלכליות עם מדינות המזרח התיכון, צפון אפריקה ואירופה.

9. ממשלת ישראל צריכה להגדיר את הים האדום כמרחב אסטרטגי. אזור זה הוא נקודת מפגש של אינטרסים ישראליים – כלכליים, ביטחוניים ומדיניים – ומרחב הזדמנות לחיזוק שיתוף הפעולה עם שורה של שחקנים

מדיניים: מדינות ערב, אתיופיה ומדינות קרן אפריקה, מדינות אירופה, ואף עם מדינות שאינן מקיימות יחסים דיפלומטיים עם ישראל (בייחוד ערב הסעודית). במסגרת זו ישראל אף צריכה לבחון אפשרות לסייע בתיווך וקידום תהליכי שלום והסדרה באזור.

10. על ממשלת ישראל להיצמד לעקרון הניטרליות הא-מפלגתית בניהול יחסי החוץ שלה עם ארה"ב. במקביל עליה לפעול לשימור מעורבות אמריקאית בנושאים המהותיים ליחסי החוץ והביטחון של ישראל. זאת לנוכח מגמת נסיגה הדרגתית של ארה"ב מהמזרח התיכון. נוסף על כך צריכה ממשלת ישראל לשקוד על תיקון היחסים עם היסודות הפרוגרסיביים של הקהילה היהודית בארה"ב.

11. ממשלת ישראל צריכה לתמוך במתווה הסכם הגרעין כמסגרת ההתייחסות של הקהילה הבין-לאומית להקפאת פרויקט הגרעין של איראן, ולפעול מתוך המתווה להרחבתו, כך שהוא יחול גם על פעילותה האזורית של איראן ועל מאמציה לפיתוח מערכות התקפיות.

12. המזרח התיכון ומזרח אגן הים התיכון הם "נקודה חמה" של השלכות משבר האקלים. ממשלת ישראל צריכה לשנות באופן מהותי את תפיסתה בנושא משבר האקלים – לראות בו סוגיית מדיניות חוץ בעלת חשיבות אסטרטגית ודחיפות מיידית. משבר זה מעצים את הסיכון לסכסוכים ולפגיעה באיכות החיים, אך בה בעת יוצר מרחב הזדמנות חשוב לשיתופי פעולה אזוריים, ואף מקומיים בהקשר הישראלי-פלסטיני. כמו כן חשוב להפנים שסוגיות סביבתיות, כצמצום פליטות גזי החממה וקידום אנרגיה מתחדשת, הן רכיב אינטגרלי במדינות החוץ של דמוקרסיות ליברליות, ונודעת להן השפעה ישירה על תדמיתן ועוצמתן הבין-לאומית.

13. ממשלת ישראל ומערך החוץ שלה צריכים להפריד במעשה ובדיבור בין ביקורת על מדיניות ישראל ובין דה-לגיטימציה של זכותה להתקיים. הממשלה צריכה לאפשר ביקורת מחוץ על מדיניותה ולהתמודד עמה – גם אם לתפיסתה היא חריפה או לא מוצדקת. על מערך החוץ לנהל דיאלוג פתוח עם מבקרים מן המערכת הבין-לאומית ומארגוני החברה האזרחית בארץ ובעולם.

14. מדיניות החוץ של ישראל חייבת לגלם את ערכי המופת – חירות, צדק, שלום ושוויון – שחותמי מגילת העצמאות הגדירו למדינת ישראל כחברה במשפחת העמים, ולשקף ערכים גלובליים הנגזרים מהשתייכותה למחנה הדמוקרסיות הליברליות. הכפפת מדיניות החוץ והסחר של ישראל לאמת מידה מוסרית מקבלת משנה תוקף בעידן שבו השפעתה הגלובלית של ישראל גוברת, ופעולותיה משליכות על המציאות האזורית והגלובלית.

15. משרד החוץ צריך לקחת חלק כשותף מוביל בעיצוב מדיניותה של ישראל בסוגיות אסטרטגיות הנוגעות בליבת האינטרסים הלאומיים של המדינה. אנשי המקצוע של המשרד צריכים לשבת סביב שולחן מקבלי ההחלטות בממשלה, להשתתף בדיוני הקבינט המדיני-ביטחוני ולמלא תפקיד משמעותי במל"ל. עמדות משרד החוץ בסוגיות מדיניות צריכות לבוא לידי ביטוי גם בשיח הציבורי.

16. מומלץ למשרד לשיתוף פעולה אזורי לאמץ תפיסת הפעלה ייחודית של "מרחב מאפשר" (Facilitator), כדי לתמוך בקידום קשרים ויוזמות של גורמים ישראלים בלתי ממשלתיים במזרח התיכון – בעיקר של החברה האזרחית וקהילת העסקים. המשרד צריך לקחת על עצמו את מינוף הנורמליזציה עם האזור למטרת קידום יחסי ישראל עם הפלסטינים ואת בנייתה – מחדש של מערכת היחסים בין ממשלת ישראל להנהגת הרשות הפלסטינית.

17. מומלץ לפצל את ועדת החוץ והביטחון לשתי ועדות נפרדות – ועדת החוץ וועדת הביטחון. כל עוד לא בוצע פיזול כזה צריכה ועדת החוץ והביטחון צריכה להגביר את היקף הדיונים שהיא מקיימת בנושאי חוץ וכן לקיים בקרה שוטפת על מדיניות החוץ של ישראל.

1. מדיניות החוץ של ישראל במזרח התיכון

ירדן

עיקרון מנחה: ישראל צריכה להפנות משאבים משמעותיים לשיקום היחסים עם ירדן, אשר הדרדרו בתקופת נתניהו לכדי משבר בעל השלכות אסטרטגיות. במסגרת זו ישראל צריכה להפוך לגורם מעורב בחיזוק ושיקום של כלכלת ירדן, ולהגדיר יעד זה כמטרה אסטרטגית, הן לשם הבטחת היציבות השלטונית בממלכה והן כבסיס מעשי לחיזוק הקשרים בין המדינות.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להמשיך בבניית מערכות היחסים הבין אישיות בין ראש הממשלה למלך ירדן ובין שרי החוץ של המדינות. פגישת ראש הממשלה בנט והמלך עבדאללה ופגישת שרי החוץ בחודש יולי הן צעדים מבורכים בכיוון זה.
- לשלב את ירדן כחלק אינטגרלי של הסכמי הנורמליזציה כשווה בין שוות, ולאפשר לה ליהנות מפירותיהם הכלכליים. הדבר יסייע לשיקום הכלכלה הירדנית, שהדרדרתה פוגעת ביכולת המשילות של מוסדות השלטון הירדניים. תהיה זו גם הכרה בתפקיד ההיסטורי של ירדן כפורצת דרך בכינון שלום עם ישראל, לאחר דחיקתה לשוליים על ידי ממשל טראמפ וממשלת נתניהו. שילוב הדרגתי של ירדן במסגרת הסכמי הנורמליזציה צריך להתבצע בשיתוף פעולה עם המדינות המעורבות בתהליך הנורמליזציה ("מדינות הנורמליזציה") ועם ארה"ב. דוגמה אחת לשילוב כזה היא בחינת התנעה-מחדש של התוכנית לחיבור תשתיות התחבורה בציר ישראל-ירדן-המפרץ.
- לקדם פרויקטים כלכליים משותפים חדשים, בהדגשת תחומי המים והאנרגיה ותוך מתן עדיפות למסלול הרב-צדדי. מעורבות של צד שלישי (בעיקר מדינות המפרץ או מדינות אירופה) דרושה בשל חשד בירדן כלפי ישראל, מצב הנובע, בין השאר, מאי מימושם של פרויקטים קודמים.
 - לבחון כניסה למשא ומתן על הפעלה-מחדש של אזור נהריים/אל-בקורה כאזור אקס-טריטוריאלי, שחלים עליו הסדרי סמכות משותפת. יש מקום לבסס מחדש את הפעלת אזור נהריים כמרחב של שיתוף פעולה מוצלח בין המדינות. יש להיכנס למשא ומתן עם ירדן ולבנות יחד עם הירדנים מרחב של התנהלות שוויונית והדדית, שיעמיד דגם מוצלח ליחסים. ניתן לאמץ תוכניות כגון זו של ארגון "אקופיס" לבניית פארק תיירותי או מרכז לקידום חקלאות מקיימת באזור.
 - להשלים ולהפעיל את פרויקט "שער הירדן" לבניית אזור תעשייה משותף בין שתי המדינות באזור עמק המעינות. תשתית הפרויקט כבר נמצאת ברמת מוכנות גבוהה להפעלה.
 - לבחון קידום פרויקט של הקמת תחנות להפקת אנרגיה סולארית (מגדלי שמש) בירדן לשם הספקת חשמל לישראל.
- ישראל צריכה להצהיר על מחויבותה למעמדה המיוחד של ירדן במקומות הקדושים לאסלאם בירושלים ולשימור על הסטטוס קוו במתחם הר הבית. כמו כן צריכה ממשלת ישראל להקים מנגנון משותף עם הממלכה לניהול משברים הקשורים בהתנהלות המקומות הקדושים לאסלאם בירושלים. במסגרת זו – להתחיל ליצור דיאלוג שקט עם הווקף בחסות ירדנית, לשם הפחתת מתחים. חשוב שהירדנים יהיו מעודכנים לגבי צעדיה של ישראל בהר הבית ולא יופתעו מפעולותיה.

להקים מנגנון משותף עם ירדן לניהול משברים הקשורים בהתנהלות המקומות הקדושים לאסלאם בירושלים

תהליך הנורמליזציה

עקרונות מנחים: שנה לאחר חתימתם של הסכמי הנורמליזציה יש לממשלת ישראל הזדמנות להפוך אותם מניצול מצב ארעי לאירוע משנה כללי-משחק, שיגדיר מחדש את מקומה של ישראל באזור. ישראל צריכה להעמיק את הקשרים עם מדינות הנורמליזציה, ולמנף את ההסכמים ליצירת מומנטום מחודש לקידום שלום ישראלי-פלסטיני. חיבור מחודש של המסגרת האזורית לנושא הפלסטיני לא רק יסייע בהעמקת הקשרים הקיימים עם מדינות הנורמליזציה; הוא גם עשוי לשמש זרז משמעותי להרחבת תהליך הנורמליזציה – לרתום לתהליך מדינות נוספות, בעלות חשיבות אסטרטגית, כערב הסעודית, עיראק, עומאן ומדינות מזרח אסיה המוסלמיות. מאמץ מיוחד צריכה ממשלת ישראל להקדיש לחיזוק והעמקה של הקשרים עם מרוקו ולבניית תשתית ראשונית של דיאלוג עם האליטה הפוליטית העיראקית – בשני המקרים תוך שימוש בשיטות של דיפלומטיה תרבותית ושילובן של קהילות יהודי מרוקו ועיראק בתהליך.

« מינוף תהליך הנורמליזציה להתקדמות מדינית בתחום הישראלי-פלסטיני

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לפעול לשילובן של איחוד האמירויות ובחריין במנגנון הסיוע לעזה ובשיקום יחסי ישראל עם הרשות הפלסטינית. ישראל צריכה לבקש את מעורבותן של מדינות אלו בסוגיות מפתח בזירה הפלסטינית על אף רתיעה מסוימת שלהן מצעד כזה, ותוך התחשבות במגבלותיהן הפוליטיות. מומלץ לשלב את איחוד האמירויות ובחריין בפרייקטים הקשורים בתחום הפלסטיני במסגרות גלובליות או רב-צדדיות, אשר יקלו על השתתפותן. בהקשר זה, המתיווחות בין הרשות הפלסטינית לאיחוד האמירויות מהווה מכשול להגברת המעורבות מצד האחרונה. מומלץ לממשלת ישראל לעודד מעורבות של גורם שלישי, כארה"ב או מדינות אירופה, בשיפור היחסים בין הצדדים.
- להקים פורום משותף עם מדינות הנורמליזציה, בדרג של שרי חוץ או יועצים בכירים, לשם התייעצות בתחום הפלסטיני. פורום זה ישמש בשלב ראשון כלי פרקטי לעדכון, תיווך והפחתת מתיחות. בשלב מאוחר יותר הוא יכול לשמש פלטפורמה לקידום התהליך המדיני בין הצדדים. מומלץ לשלב את מצרים וירדן בפורום זה כמשתתפות קבועות.

להקים פורום התייעצות משותף עם מדינות הנורמליזציה בתחום הפלסטיני בדרג של שרי חוץ או יועצים בכירים למניעת סכסוכים והפחתת מתיחות

• **לפעול לשילוב מדינות הנורמליזציה בקידום צעדים בוני אמון מול הפלסטינים.** שילוב מדינות המפרץ בצעדים בוני אמון (ובכלל זה בפרויקטים בתחומי הכלכלה והמסחר, התשתיות, האנרגיה, הסביבה, החברה האזרחית ועוד) יגביר את האפקטיביות של צעדים אלו, יחזק בעולם הערבי את התמיכה הציבורית בהסכמי הנורמליזציה, וייצר מסגרות זיקה אפשריות להצטרפות מדינות נוספות (ערב הסעודית ועומאן) למערכת היחסים הנרקמת. במסגרת זו ניתן לקדם צעדי נורמליזציה עם מדינות חדשות בתמורה למהלכים חדשים מול הפלסטינים.

« מאמץ מדיני לבנייה של שלום חם עם מדינות הנורמליזציה

אחד היעדים המרכזיים בעיצוב היחסים עם איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו צריך להיות בנייה של שלום חם רב-תחומי ובעל חוסן, שונה מהשלום הקר הקיים עם מצרים וירדן. לשם כך יש להרחיב את שיתוף הפעולה הכלכלי והמסחרי הקיים למסגרת של שותפויות ארוכות טווח ולמלא אותה בתוכן מדיני.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **ממשלת ישראל צריכה להגדיר נושאים אסטרטגיים משותפים,** כמשבר האקלים והאנרגיה המתחדשת, אשר עשויים לספק אופק לשיתוף פעולה ארוך טווח עם מדינות האזור, וליזום פעילות משותפת בנושאים אלו בפורומים בין-לאומיים ואזוריים.
- **ממשלת ישראל צריכה להגביר את המאמץ לשיתוף פעולה ברמה הבין-ממשלתית, ובמיוחד את שיתוף הפעולה שטרם מוצה בתחומי המדע וההשכלה הגבוהה** (לדוגמה בתחום האקדמי ובתחום תעשיות המדע). במסגרת זו מומלץ ליצור סלי מימון משותפים לפעילות המשרדים בתחומים שהיתכנותם המסחרית מוגבלת, כמחקר מדעי בסיסי, תרבות ומדעי החברה.
- **במקביל למינוי שגריר לאיחוד האמירויות צריך למנות שגרירים של ישראל למדינות הנורמליזציה האחרות,** ולהגדיל את המשלחות הדיפלומטיות בהן.
- **מומלץ לממשלת ישראל לפעול לפיתוח המסדרון היבשתי בציר המפרץ-ירדן-הרשות הפלסטינית-ישראל כציר מסחרי לרווחתם של ארבעת הצדדים.** זאת למשל באמצעות פתיחת ציר מסחרי ליבוא ויצוא של תוצרת חקלאית.

להקדיש מאמץ מיוחד ושונה באופיו בפיתוח יחסיה עם מרוקו. מרוקו יכולה וצריכה לשמש מגדלור לנורמליזציה בין ישראל לעולם הערבי

- **במסגרת המאמץ לחיזוק היחסים עם מרוקו מומלץ למערך החוץ לפעול במידה רבה בשיטות של דיפלומטיה ציבורית ותרבותית.**
 - יש להדגיש את המורשת התרבותית היהודית-מוסלמית במרוקו תוך הסתייעות נרחבת בקהילות יוצאי מרוקו בישראל ובעולם.
 - יש להתמקד בקהילת העסקים במרוקו, כגורם חשוב בייצור תמיכה פנימית בנורמליזציה ורכיב מרכזי במימושה.

• **מומלץ לממשלת ישראל לפעול לבניית תשתית ראשונית לדיאלוג עם האליטות הפוליטיות בעיראק.**

בזכות מקומה הגיאוגרפי, המגוון הדתי והעדתי המעצב את תרבותה הפוליטית והחשיבות שלה לאיראן, עיראק עשויה להוות בעתיד "שוברת שוויון" בתהליך ההשתלבות של ישראל במזרח התיכון ובהגבלת השפעתה האזורית של איראן. הפרגמנטציה של מוקדי הכוח בצמרת העיראקית והמגוון הדתי והעדתי בעיראק יוצרים הזדמנויות רבות ליצירת קשרים בלתי פורמליים. ממשלת ישראל צריכה לנצל מגוון זה כדי לטוות מארג של קשרים ראשוניים עם האליטות הפוליטיות בעיראק.

- לפעול להשתלבות במסגרות רב-צדדיות שבהן חברה עיראק, בייחוד בכאלה העוסקות במשבר האקלים ובביטחון מים.
- לסייע בהרחבת הקשרים התרבותיים הענפים בין יהודים יוצאי עיראק ובין אזרחים עיראקיים ולתמוך ביצירת קשרים בין פרטים וארגוני החברה האזרחית בשתי המדינות.
- לנצל את המעורבות האירופית הגוברת בעיראק (במיוחד מצד צרפת), אשר מאפשרת ליצור מסגרות דיאלוג חשאיות בין המדינות בתיווך אירופי.

• **ממשלת ישראל צריכה לעודד תיירות נכנסת ממדינות הנורמליזציה – באמצעות הסרת חסמים והקלת**

התהליך הביורוקרטי, הצעת מלגות וארגון משלחות.

« **ניצול "מטריות" רב-צדדיות לקידום "נורמליזציה הדרגתית" עם מדינות ערביות שאין לה עמן קשרים דיפלומטיים**

הקשרים שהובילו להסכמי אברהם החלו, בין השאר, בתהליך הדרגתי של הגברת הנוכחות הישראלית בפורמים רב-צדדיים במרחב המפרצי (למשל בחסות כנסים של מוסדות האו"ם). מסגרות רב-צדדיות מאפשרות מפגש של אנשי ממשל, אנשי מקצוע ובעלי עניין, ויכולות לשמש בסיס ליצירת קשרים מדיניים בעתיד עם מדינות ערביות אשר אינן מקיימות יחסים דיפלומטיים עם ישראל.

צעד מדיניות מרכזי:

• **ישראל צריכה להגביר את נוכחותה בפורומים בין-לאומיים, במיוחד אזוריים, שבהם היא עשויה לפתח**

מסגרות שיתוף פעולה עם מדינות כערב הסעודית, עומאן, תוניסיה ומדינות מזרח אסיה המוסלמיות – למשל במסגרת מועצת המדינות הערביות והאפריקאיות הגובלות בים האדום ובארגונים הפעילים במרחב הים התיכון. (ראו הפרק "מרחב הים התיכון").

« **גיבוש אסטרטגיה למצוי הקשרים החדשים והעתידיים עם מדינות המפרץ (בייחוד איחוד האמירויות) לשם חיזוק מוטת ההשפעה המדינית של ישראל במרחבים החשובים לביטחונה הלאומי, כסוריה, לבנון וצירי התנועה הימית.**

תהליך החשיבה צריך להתנהל בשיתוף מערך החוץ והמערכת הביטחונית ולעסוק בבחינת אופציות לשותפות אסטרטגית כדוגמת הקמתה של ברית אי-לוחמה אזורית, וקידום פרויקטים ארוכי טווח בתחום התשתיות האסטרטגיות (האנרגיה והמים).

מצרים

עקרונות מנחים: ממשלת ישראל צריכה להעשיר את מרקם היחסים עם מצרים מעבר לממד הצבאי והממד האנרגטי - אל התחום האזרחי. כמו כן עליה להפנות את מאמצי התיווך המצריים לחיזוק מעמדה של הרשות הפלסטינית בגדה וברצועה, ולחידוש הדיאלוג המדיני בין הרשות לישראל.

« **יצירת ממד אזרחי אסטרטגי ליחסי ישראל-מצרים** המוגבלים כיום ליחסים בין גורמים בודדים במערכות הביטחוניות והכלכליות של המדינות (Point-to-Point במקום People-to-People).

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לשלב את משרד החוץ במפגשים ובתהליכי קבלת ההחלטות הקשורים לעיצוב היחסים בין המדינות.
- בהובלת פעילות משותפת במרחב האזרחי ובמיצוי האינטרסים המשותפים עם מדינות האזור יש לשלב את משרדי הממשלה הרלוונטיים, כל אחד בתחומו - ובפרט את הרשות המופקדת על משאבי המים במשרד האנרגיה, את המשרד להגנת הסביבה ואת משרד התיירות.
- לנצל את החברות המשותפת ב-EMGF (East Mediterranean Gas Forum) ליצירת חיבורים בין אנשי המקצוע משתי המדינות בשורה של נושאים משותפים כאנרגיות מתחדשות, ביטחון מים וביטחון מזון.

« מיקוד מאמצי התיווך של מצרים בחיזוק מעמדה של הרשות הפלסטינית בעזה ובחידוש הדיאלוג המדיני בין ישראל לרשות

הואיל ומצרים רואה בשימור עמדת המתווך נכס אסטרטגי למעמדה האזורי והגלובלי, על הממשלה לתמוך במאמציה לפעול כמתווכת בהקשר הישראלי-פלסטיני ולהסתייע בתיווך המצרי כדי לקדם את חזרתה ואת ביסוס תפקידה של הרשות הפלסטינית לניהול המרחב העזתי, לחזק את מעמדה בשטחי הגדה ולקדם את הדיאלוג המדיני בין ישראל לפלסטינים. במאמץ זה ישראל צריכה לשלב את ממשל ביידן. כל זאת, במקביל לתמיכה בהמשך מגעי התיווך המצריים בין הפתח ובין חמאס, ובין חמאס לישראל בתחומים המשרתים את קידום השלום ומניעה של סבבי אלימות בעזה.

לבנון

עקרונות מנחים: ישראל צריכה לראות בהתפרקות המתמשכת של הכלכלה והחברה בלבנון סכנה ישירה לביטחונה הלאומי ולפעול לייצוב המצב באמצעים שונים תוך כדי צמצום מוקדי מתיחות פוטנציאליים. במקביל, אך בנפרד, עליה להגביר את הלחץ המדיני נגד המאמצים האיראניים לשדרוג מערך הרקטות של חזבאללה.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לעודד את המערכת הבין-לאומית להגיש סיוע כלכלי לשיקום לבנון, ובמיוחד לתוכניות של סיוע ישיר לאזרחי לבנון, במטרה לשכך את השלכות הקריסה הכלכלית. תמיכה בתוכניות בין-לאומיות של סיוע ישיר לאוכלוסיות במצוקה - כדוגמת סיוע בשיקום מערכת הבריאות ומערכת החינוך ובנייה-מחדש של תשתיות חיוניות - עדיפה על תמיכה במוסדות המדינה. זאת משום שאלה נגועים בשחיתות, המונעת את הפיכתם לכוח המניע רפורמה, וחלקם הם מוקדי כוח של חזבאללה.

- **להציע פומבית סיוע אזרחי וחומרי לתושבי לבנון במטרה להתמודד עם המשבר הכלכלי.** גם אם סביר מאוד שממשלת לבנון תדחה סיוע מסוג זה (כפי שהצהירו מנהיגיה), הרי עצם הנכונות תבטא באוזני תושבי לבנון את הסולידריות של ישראל עמם ואת כוונותיה לסייע להם בשעת מצוקה.
- **לפעול לחיזוק הלחץ המדיני הבין-לאומי נגד תוכניתה של איראן לשדרג את המערך הבליסטי של חזבאללה ואת יכולתו של הארגון לגרום לישראל נזק אסטרטגי בעימות עתידי.** על ישראל להפוך את מאמצי שדרוגו של מערך הרקטות לסוגיה בין לאומית, שיש לה השלכה ישירה על היציבות והביטחון האזורי, ולפעול להקמת מנגנון פיקוח בין-לאומי לעצירת התוכנית האיראנית.
- **להגביר את המאמצים להגיע להסכם על התוויית הגבול הימי עם לבנון.** הסכם כזה יכול לשמש מנוע כלכלי, אשר יסייע בעתיד בשיקום כלכלת לבנון. כן הוא יסייע להפחתת המתיחות בין המדינות ויכול אף להניב רווחים כלכליים לישראל בעתיד. על ישראל לשקול הסרה של תנאים מוקדמים, המתבססים על הסכמים קודמים, כדי להתניע מחדש את תהליך המשא ומתן.

הים האדום

עיקרון מנחה: ישראל צריכה להגדיר את הים האדום כמרחב אסטרטגי. אזור זה הוא נקודת מפגש של אינטרסים ישראלים שונים - כלכליים, ביטחוניים ומדיניים - ומרחב הזדמנות לחיזוק שיתוף הפעולה עם שורה של שחקנים מדיניים: עם מדינות ערב (במיוחד איחוד האמירויות, מצרים, סודאן וירדן), עם אתיופיה ומדינות קרן אפריקה, עם מדינות אירופה, אשר מגלות מעורבות גוברת באזור, ואף עם מדינות שאינן מקיימות יחסים דיפלומטיים עם ישראל (בעיקר ערב הסעודית). במסגרת זו ישראל אף צריכה לבחון אפשרות לסייע בתיווך לשם קידום תהליכי שלום והסדרה במרחב זה.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **להגדיל ולהעמיק את היקף סיוע החוץ שהיא מגישה לאזור -** לשכפל ולהרחיב את מודל הסיוע לאתיופיה (2020) בנושא הארבה. בנושא זה יש להדגיש סיוע בתחומים חקלאות, ביטחון מזון, ביטחון מים ואנרגיות מתחדשות.
- **לחזק את הקשר עם מועצת המדינות הערביות והאפריקאיות הגובלות בים האדום,** תוך בחינת אפשרות לשיתוף פעולה רשמי או בלתי רשמי בתחום חופש השיט והתמודדות עם הפעילות הימית האיראנית.
- **לפעול לשילוב של ישראל כמשקיפה באיגוד (IGAD) - הרשות הבין-ממשלתית לפיתוח בקרן אפריקה -** בדומה למעמדה באיחוד האפריקאי.
- **אם מצרים ואתיופיה יבקשו מישראל באופן רשמי לסייע בתיווך ביניהן בסכסוך סביב "סכר התחייה", מומלץ לממשלה לבחון בחיוב קבלת תפקיד זה.** בכך תוכל ישראל להדגים את הנכסיות שלה למדינות האזור, לחזק את יחסיה עם המדינות המעורבות ולסייע במניעת סכסוך, שצפויה להיות לו השלכה ארוכת טווח על היציבות האזורית.

2. קידום שלום ישראלי-פלסטיני

עקרונות מנחים: ממשלת ישראל צריכה להתחייב לספק מענה לשאיפות הלאומיות של הפלסטינים במסגרת פתרון של שתי מדינות - אשר יספק חופש, שלום, ביטחון ורווחה לשני הצדדים. בהעדר תנאים מתאימים לחידוש משא ומתן על הסכם קבע בין הצדדים, הממשלה צריכה להכין ולקדם את התשתית החוקית, הארגונית, הפיזית, הכלכלית והחברתית לחידוש ולתמיכה בתהליך שלום בעת שיבשילו התנאים.

בטווח הקצר ממשלת ישראל צריכה לפעול לחיזוק הרשות הפלסטינית ולהימנע מפעולות שיהפכו את פתרון שתי המדינות לבלתי אפשרי. במקביל הממשלה צריכה לאמץ תפיסה מדינית פרואקטיבית חדשה בנושא רצועת עזה - לפעול להחזרת השליטה של הרשות הפלסטינית, להחלשת החמאס ולמעורבות בין לאומית ארוכת טווח בפיתוח כלכלי של עזה.

« חיזוק המתונים ושיקום הקשר עם »

צעדי מדיניות מרכזיים:

• לחדש את הקשרים הבין-משרדיים רמי הדרג עם הרשות הפלסטינית בקשת רחבה של תחומי

החיים - למשל את הקשרים בין משרדי החינוך, הבריאות, התחבורה והגנת הסביבה - וזאת בדרגים של שרים ומנכ"ל משרדים. מלבד פתרון בעיית חוסר התקשורת בין הצדדים, הדבר יחזק בציבור הישראלי את ראיית הרשות הפלסטינית כשותף. בהקשר זה הפגישות שקיימו בחודשים האחרונים שר הביטחון עם יו"ר הרשות הפלסטינית (אוגוסט 2021), ושר הבריאות והשרה להגנת הסביבה עם מקביליהם/ן הפלסטינים (יולי 2021) מבטאות מגמה חיובית, שיש להרחיבה.

• **לקדם צעדים בוני אמון מול הרשות כחלק מפעולה דו-צדדית להגברת האמון ההדדי.** צעדים אפשריים בהקשר זה הם אישור תוכניות בנייה לפלסטינים בשטחי C, שיפור מנגנוני המסחר בין ישראל לגדה ובחינת שינויים בהסכם פריס (לדוגמה בתחום גביית המכס).

• **לתמוך במגמה של ממשל בידן לחדש את התמיכה המדינית והכלכלית ברשות הפלסטינית,** ובפרט בצעדים מתוכננים כפתיחה-מחדש של הקונסוליה האמריקאית בירושלים ומשרדי אש"ף בווינגטון וחידוש הסיוע האמריקאי לפלסטינים במסגרת USAID.

• **לשנות את הרטוריקה כלפי הרשות הפלסטינית** ולהדגיש את תפיסתה כשותף אפשרי לתהליך ארוך טווח של פיוס. כל זאת בלי לרכך את הביקורת על מגמות שליליות בהתנהלות הרשות כלפי ישראל והציבור הפלסטיני.

« מהפך בהתנהלות כלפי חמאס בעזה: מתמיכה משתמעת בהמשך ריבונות החמאס למדיניות המכוונת

להחזרת הרשות לעזה, לחיבור-מחדש של הגדה והרצועה ליחידה פוליטית אחת ולהחלשת החמאס

מבצע "שומר החומות" הדגים כי הפרדיגמה של תמיכה בפועל בהמשך הריבונות של חמאס ברצועה כאמצעי למניעת סכסוך אינה בת-קיימא. פתרונות זמניים של העברת כספים מקטר והסדרה מול חמאס דרך מצרים נכשלו במניעת סבבי אלימות, ואף פגעו פגיעה חמורה באינטרסים של מדינת ישראל. בין השאר, יצרו חוסר אמון במגעי ישראל עם הרשות הפלסטינית, עודדו את ההתקרבות בין חמאס למצרים, והקשו על המערכת הבין-לאומית להמשיך וליישם את תנאי הקוורטט מול חמאס.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ממשלת ישראל צריכה לנקוט עמדה ברורה נגד המשך השליטה של חמאס בעזה, כל עוד התנועה נמנעת מלהכיר בישראל, מתנגדת לתנאי הקוורטט וממשיכה לייצר טרור נגד אזרחי ישראל.
- לוודא שכל הסיוע והסחורות המועברים לעזה – הן מקטר והן מארגונים בין-לאומיים – יעברו דרך מנגנוני הרשות הפלסטינית ובפיקוחה.
- לעבור מגישה של שיקום זמני לפיתוח בר קיימא: ישראל צריכה לרתום את הקהילה הבין-לאומית ואת השותפות האזוריות לפיתוח ארוך טווח של עזה. בד בבד עם מאמציה המדיניים להשבת הרשות הפלסטינית לרצועה, על ישראל להפוך את המשימה הקריטית של בניית התשתיות בעזה לפרויקט בין-לאומי מרכזי תוך שימור השליטה הביטחונית הישראלית. זאת תוך ניצול האינטרס המשותף של מניעת סכסוך באזור עם ארה"ב, מדינות אירופה ומסגרת ה-EMGF ניתן לשקול הכללה של תוכנית הפיתוח במסגרת תוכנית השכונה הדרומית של האיחוד האירופי (Renewed Partnership with the Southern Neighborhood). התוכנית "כלכלה תמורת ביטחון", שהציג שר החוץ לפיד (ספטמבר 2021), היא צעד בכיוון הנכון בהקשר זה – אך כדי להצליח היא צריכה להתקיים בתוך מסגרת מדינית כוללת של חידוש התהליך המדיני והחזרת הרשות הפלסטינית לשליטה פוליטית ברצועה.
- ממשלת ישראל צריכה לפעול לשלב את שותפותיה האזוריות להסכמי הנורמליזציה במאמצים המדיניים לחיזוק המתונים ולהפחתת כוחו של חמאס – במיוחד במרחב העזתי. (ראו הפרק "מדיניות החוץ של ישראל במזרח התיכון").

לשלב את השותפות האזוריות להסכמי הנורמליזציה במאמצים המדיניים לחיזוק המתונים ולהפחתת כוחה של חמאס

« הימנעות מצעדים חד-צדדיים וצמצום מוקדי הסלמה פוטנציאליים עם הפלסטינים

צעדי מדיניות מרכזיים:

- על ממשלת ישראל להוריד את נושא הסיפוח מסדר היום הממשלתי – אחת ולתמיד ובאופן פומבי – ולהצהיר כי אין לה כל כוונה להתקדם בנושא זה.
- ממשלת ישראל צריכה לפרק מוקשים שכבר טמונים בשטח – לדוגמה להימנע מבנייה בשטח E1 ובגבעת המטוס, להימנע מפינוי משפחות משיח ג'ראח וסילוואן ולהחיל את צו הפינוי על המאחז אביתר.
- לפעול להקמת מנגנונים מונעי חיכוך בירושלים בשותפות עם הרשות הפלסטינית ועם שחקנים בין-לאומיים רלוונטיים. (ירדן היא שחקן מרכזי – ראו הפרק "מדיניות החוץ של ישראל במזרח התיכון"). המאמץ צריך לסהיות מובל על ידי המשרד לביטחון הפנים.
- להקדיש תשומת לב מיוחדת לשחקנים קיצוניים ולפעילות פוליטית שעלולה להביא להסלמת המצב הנפיץ במישור הישראלי-פלסטיני ולמנוע מראש פרובוקציות – למשל על ידי הגבלת המסלול של מצעד הדגלים בירושלים ומניעת אלימות מצד מתנחלים קיצוניים כלפי שכניהם הפלסטינים.

« שינוי הגישה השלילית של ממשלות קודמות למעורבותם של שחקנים בין-לאומיים במאמצים לפתרון הסכסוך

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להגביר את שיתוף הפעולה עם שחקנים בין-לאומיים חשובים - בעיקר האו"ם, האיחוד האירופי, הקוורטט ופורום מינכן - לשם מניעת הסלמה וקידום השלום. חשיבות מיוחדת ראוי לייחס להמשך השיפור של הקשרים עם השליחים המיוחדים של האו"ם והאיחוד האירופי לתהליך השלום.
- לסייע ליוזמת MEPPA (Middle East Partnership for Peace Act) שאושרה בדצמבר 2020 בקונגרס האמריקאי, אשר מטרתה לחזק את שיתוף הפעולה בין ישראלים לפלסטינים ברמת הקשרים האזרחיים (People-to-People). זאת, בין השאר, באמצעות הקלות על קיום המפגשים מצד מערכת הביטחון ועידוד מגעים בין גורמי החברה האזרחית הישראלית לזו הפלסטינית.

3. יחסי ישראל-אירופה

עקרונות מנחים: על הממשלה לפתוח דף חדש ביחסי ישראל עם האיחוד האירופי. זאת בראש ובראשונה באמצעות העמקה, הרחבה ומיסוד של היחסים עם האיחוד והגדרתו כשותף ערכי ורב-משמעות. במקביל על הממשלה להמשיך בשיפור היחסים הדו-צדדיים עם מדינות אירופה. את יחסי ישראל עם מדינות אירופה צריך לפתח באופן שהם לא ינוצלו להחלשת האיחוד או לדחיקתו מתהליכים אזרחיים ובין-לאומיים, ותוך העדפת קידום הקשרים עם מדינות דמוקרטיות ליברליות. במסגרת שיפור היחסים עם מדינות אירופה והאיחוד האירופי יש לאפשר לשחקנים אלו למלא תפקיד משמעותי יותר בקידום מאמצים מדיניים בתחום הישראלי-פלסטיני ובחיזוק תהליכי הנורמליזציה ואף לעודד זאת.

« שיקום ושדרוג הקשר עם האיחוד האירופי

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ממשלת ישראל צריכה לקיים בקבינט דיון על שדרוג יחסי ישראל עם האיחוד האירופי ולהגדיר את יעדי מדיניותה ואת כיווני הפעולה בנושא.
- לפעול לכינוס-מחדש של "מועצת האסוציאציה". הדבר יאפשר לישראל להציג בפני מקבלי ההחלטות באיחוד את תוכניתה המחודשת לשדרוג היחסים בין הצדדים. ישראל יכולה לחבר מאמץ זה עם כניסת צרפת לעמדת נשיאת האיחוד האירופי במחצית הראשונה של שנת 2022 וכניסת צ'כיה לעמדה זו במחצית השנייה של אותה שנה, שכן לשתיהן יחסים קרובים עם ישראל.
- ממשלת ישראל צריכה להגדיר יחד עם האיחוד האירופי את היעדים והאתגרים המרכזיים במערכת היחסים ביניהם. זאת כחלק מתהליך מובנה של משא ומתן על הסכם Partnership Priorities עם האיחוד (בדומה לתהליך שהאיחוד קיים עם מצרים ועם מדינות שכנות נוספות). מהצד הישראלי מומלץ להקים פורום מתכלל של משרדי הממשלה הרלוונטיים בראשות משרד החוץ לתיאום וניהול המהלך.

לקדם ניסוח הסכם Partnership Priorities עם האיחוד האירופי, אשר במסגרתו יוגדרו היעדים ארוכי הטווח והאתגרים המשותפים לישראל והאיחוד

- **לפעול לגיבוש הסכם סחר עמוק ומקיף (DCFTA - Deep and Comprehensive Free Trade) עם האיחוד האירופי**, אשר יאפשר הסרת חסמים ותנאים משופרים בתחום הסחר בשירותים, וכן הידוק הקשרים בתחומים כלכליים ומסחריים נוספים. אם פתיחת משא ומתן על DCFTA אינה מתאפשרת, יש לבחון את הוספת נושא הסחר החופשי בתחום השירותים כשדרוג להסכם הסחר הקיים. מומלץ לשלב במאמץ את משרד החוץ (בעיקר האגף הכלכלי), משרד הכלכלה (מינהל סחר החוץ) ומשרד האוצר.
- **לתמוך ביוזמות של האיחוד האירופי ושל מדינות אירופה במרחב הגלובלי**, כדוגמת היוזמה הצרפתית-גרמנית Alliance for Multilateralism, וביוזמות אירופיות בתחום משבר האקלים, כדוגמת היוזמה המשותפת לאיחוד ולארה"ב להפחתת פליטות גז מתאן (Global Methane Pledge), לעודד יוזמות כאלה ולהצטרף אליהן.
- **להזמין את נשיאת הנציבות האירופית אורסולה פון דר ליין ואת הנציג העליון של האיחוד לענייני חוץ וביטחון ז'וזף בורל לביקור רשמי בישראל**, שיכלול פגישה עם ראש הממשלה. בהמשך לביקורו של שר החוץ לפיד בבריסל (יולי 2021), מומלץ לממשלת ישראל לשלוח שרים/ות נוספים לבריסל, למפגשים דומים עם הארגונים והמוסדות העוסקים בתחומם/ן. זאת כדי למסד קשר רציף בין קובעי המדיניות ומתכנני בתחומים השונים.

« אימוץ קו מנחה של הצטרפות לתוכנית של האיחוד האירופי, גם אם הן מחריגות מהן את ההתחליות

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להצטרף לתוכנית התרבות של האיחוד האירופי, Creative Europe, ולשדרג את ההסדר עם Europol לכלל הסכם.

« חיזוק השותפות הערכית-נורמטיבית עם האיחוד האירופי

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **ממשלת ישראל צריכה להימנע מתמיכה בממשלות א-ליברליות**, במיוחד באלו העושות שימוש בפופוליזם ותומכות בשנאת זרים, ולחזק את מערכת הבריתות שלה באירופה עם שחקנים דמוקרטיים-ליברליים המחויבים לפרויקט האירופי.
- **ממשלת ישראל צריכה לפעול לשינוי המיתוג השלילי כלפי האיחוד האירופי בשיח הציבורי הישראלי**, קו אשר אפיין את הממשלות הקודמות. במסגרת זו ראוי שהממשלה תנהל דיאלוג פתוח לגבי ביקורת שמביע האיחוד האירופי על מדיניותה, וזאת בלי לוותר על עמדות היסוד של ישראל. כמו כן ראוי לחשוף בפני הציבור את חשיבות האיחוד כשותף הכלכלי המרכזי של ישראל וכגורם התומך בפעילות התעשייה, המגזר הפרטי, החברה האזרחית והאקדמיה בארץ.

- כנסת ישראל צריכה לחזק את קשריה הרציפים עם הפרלמנט האירופי. יש להגביר את תכיפות הביקורים הרשמיים של חברי כנסת בפרלמנט האירופי וליצור קשרים מקצועיים ארוכי טווח בין הגופים.

« שילוב האיחוד האירופי במאמצים לקידום שלום ישראלי-פלסטיני

ממשלת ישראל צריכה לראות במדינות אירופה ובאיחוד האירופי נכסים מרכזיים לעידוד וקידום של שלום ישראלי-פלסטיני, להתייחס בחיוב למאמצייהן בנושא ולעודד יוזמות חדשות.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ממשלת ישראל צריכה ליזום דיאלוג אסטרטגי עם האיחוד האירופי כדי לדון בהצעת מועצת שרי החוץ של האיחוד לשדרוג יחסיו עם ישראל למעמד "שותפות מועדפת מיוחדת" במסגרת קידום שלום ישראלי-פלסטיני. התוכנית בעניין זה, אשר הוצגה בשנת 2013 ואושררה ב-2016, טעונה עדכון, התייחסות לצעדי ביניים ויציאת תוכן במישורים המדיני, הביטחוני והכלכלי. במאמץ זה מומלץ לממשלת ישראל לשלב את ארגוני החברה האזרחית.
- לחזק את הקשר עם שליח האיחוד לתהליך השלום ולשלב ביוזמות למניעת סכסוך ולחיזוק הקשר עם הרשות הפלסטינית.
- לגלות יחס חיובי לתמיכה האירופית בארגוני שלום וזכויות אזרח.

« שילוב אירופה בשיתופי הפעולה הרב-צדדיים במזרח התיכון

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ממשלת ישראל צריכה לנצל הזדמנויות מדיניות וכלכליות הנובעות מהתוכנית האירופית לשותפות עם השכונה הדרומית (Renewed Partnership with the Southern Neighborhood) כדי ליצור שותפויות דו-צדדיות ורב-צדדיות עם מדינות ערב והרשות הפלסטינית. על מערך החוץ (משרד החוץ, בשילוב משרדי הכלכלה והאוצר והמשרדים הרלוונטיים לפרויקטים השונים) לקיים דיאלוג ממוקד עם מדינות ערב ועם הרשות הפלסטינית על פרויקטים משותפים שניתן לקדם במסגרת זו. ישראל צריכה לנצל את העובדה שהמסגרת רלוונטית גם למדינות המפרץ הפרסי והים האדום ולבחון את השימוש במסגרות תלת-צדדיות (ישראל-האזורים סביב-אירופה) כדי לקדם את יחסיה עם מדינות באזור שעמן אין לה יחסים דיפלומטיים. במסגרת זו על מערך החוץ והסחר הממשלתי:
 - להקים, בשילוב המגזר הפרטי ומשרד הכלכלה, פורום משותף לשם העלאת רעיונות אפשריים לשותפויות ישראליות-אזוריות-אירופיות ארוכות טווח – בעיקר הצעות לפרויקטים שידגישו את היתרון הטכנולוגי והמדעי הייחודי של ישראל, למשל בנושאי הדיגיטציה והסביבה.
 - לבחון אפשרות לשלב פתרונות במוד QIZ (Qualifying Industrial Zones) מול מדינות כמרוקו, ששותפת הסחר העיקרית שלהן היא אירופה. מודל QIZ מאפשר כיום לתעשיינים במצרים ובירדן ליהנות מפטור ממכס על מכסות יבוא בארה"ב למוצרים המיוצרים בשותפות עם חברות ישראליות. תוכנית השכונה הדרומית פותחת אפשרות להעתיק מודל זה, אשר הופעל עד עתה רק בתמיכת ארה"ב, למסגרת המימון של האיחוד האירופי ולשלב בו מדינות נוספות בעולם הערבי.
 - לבחון אפשרות לקידום פרויקטים של פיתוח ארוך טווח בעזה במסגרת התוכנית האירופית לשותפות. (ראו הפרק "קידום שלום ישראלי-פלסטיני").

• **מומלץ לרתום את מדינות אירופה למאמץ לפתח חיבור ראשוני עם מדינות ערביות שעמן אין לישראל תשתית קשרים לפיתוח יחסים דיפלומטיים**, כדוגמת עיראק. מדינות אירופה יכולות לסייע כמתווכות בין ישראל למדינות אלו ברמה המדינית. כמו כן הן יכולות לשמש מסגרת המאפשרת שיתופי פעולה כלכליים, ש"יכשרו" כפרויקט אירופי רב-צדדי ו"להלבין" קשרים עסקיים ותרבותיים בין ישראלים לתושבי אותן מדינות.

4. מרחב הים התיכון

עיקרון מנחה: ממשלת ישראל צריכה לראות באגן הים התיכון מרחב הזדמנות משמעותי – נקודת ממשק אסטרטגית בין זירות שונות בעשור הבא, ומרחב הזדמנות ליצירת שותפויות ויזמות מדיניות וכלכליות עם מדינות המזרח התיכון, צפון אפריקה ואירופה.

« המשך חיזוקם של הקשרים האסטרטגיים עם יוון וקפריסין תוך הרחבת שיתוף הפעולה אל מעבר לתחומי הביטחון והאנרגיה

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **לפעול להרחבת שיתוף הפעולה לנושאים מדיניים נוספים** המצויים במפגש האינטרסים של המדינות – לדוגמה, לקדם תשתית הסכמית בתחומי חופש השיט, משבר האקלים והתמודדות עם אסונות טבע ומצבי חירום.
- **לקדם שיתופי פעולה אזרחיים** – למסד פורומים משותפים של החברות האזרחיות ומסגרות האקדמיה במדינות בשורה של תחומים. בהקשר זה מומלץ להקים מסגרת משותפת ישראלית-יוונית-קפריסאית בשיתוף האיחוד האירופי או ארה"ב, שתעניק לחברות, לארגונים ולמוסדות אקדמיים תמריצים לפיתוח שיתוף הפעולה בין המדינות בנושאים נבחרים (בדומה למודל של מרכז האנרגיה ישראל-ארה"ב).

« הרחבת מסגרת שיתוף הפעולה של ה-EMGF והעמקתה

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **להפוך את פורום הגז המשותף לפורום אנרגיה משותף – להרחיב את תחומי שיתוף הפעולה בתחום הגז אל תחומים אנרגטיים נוספים של אנרגיה ירוקה ומתחדשת.** (ראו הפרק "משבר האקלים ותחום האנרגיה").
- **להעתיק את המודל המוצלח של פורום הגז להקשרי שיתוף פעולה אחרים בין המדינות החברות מחוץ לתחום האנרגיה.**
 - לפעול להקמת מוסד מחקר משותף להתמודדות עם משבר האקלים. (ראו הפרק "משבר האקלים ותחום האנרגיה").
 - לקדם יחד עם המדינות החברות בפורום הקמת פורומים נוספים בתחומים מובהקים של אינטרס משותף כדוגמת ביטחון מזון, ביטחון מים, הגירה וחופש שיט.
- **להשתמש במסגרות מוצעות אלו כנקודת משען ליצירת קשרים בין ישראל למדינות הים האדום, מערב אגן הים התיכון והמפרץ הפרסי שעמן אין לה קשרים דיפלומטיים.**

« חידוש הדיאלוג האסטרטגי עם תורכיה

ישראל צריכה לראות בחידוש הדיאלוג עם תורכיה נכס מהותי, שאינו בא בהכרח על חשבון יחסיה עם יוון, קפריסין ואיחוד האמירויות. בהקשר זה האיתותים המגיעים מנשיא תורכיה ארדואן וסביבתו מאז כניסת ממשל ביידן מהווים הזדמנות להתחלת המהלך.

לפעול לחידוש הדיאלוג האסטרטגי עם תורכיה ולראות בכך נכס מהותי, שאינו בא בהכרח על חשבון יחסי ישראל עם יוון, קפריסין ואיחוד האמירויות

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **כצעד ראשון ממשלת ישראל צריכה לפעול להחזרת היחסים בין המדינות לדרג שגרירים.** ישראל צריכה לפעול להעלאת דרג היחסים ולקדם את מינויו של שגריר באנקרה. פעולה זו יכולה להיות מוצגת כצעד טכני, וצפוי כי לא תלווה בדרישת מחוות או צעדים מצד תורכיה.
- **מומלץ למשרד החוץ לפעול מול משרד החוץ התורכי לאיתור מרחבי אינטרס משותף, במטרה להשיק דיאלוג בין-מדינתי ברמת מתכנני המדיניות.** שלושה נושאים אפשריים שיש להם השלכה מיידית על שתי המדינות בהקשר זה הם ההשפעה האיראנית בסוריה, עתידה הכלכלי והפוליטי של לבנון ומעורבותה של רוסיה במרחב.
- **במקביל ישראל צריכה להמשיך ולדרוש את הפסקת הפעילות המבצעית של חמאס וחיזבאללה במרחב התורכי.** מאמץ זה צריך להיות מובל על ידי מערך החוץ ומערכת הביטחון במשותף ולהתנהל בזיקה למאמצים האחרים.
- **לחזק את הקשר הבין-משרדי עם תורכיה בנושאים מקצועיים** – במיוחד בין משרדי הכלכלה והגנת הסביבה – לשם הגברת שיתוף הפעולה עם העמיתים התורכים.
- **לתמוך בחיזוק הקשר האזרחי בין המדינות, ובמיוחד קשרי החברה האזרחית וקהילות העסקים.**

« שימוש בשותפויות בין-לאומיות בין מדינות הים התיכון כדי להניח את התשתית לבניית קשרים עתידיים עם מדינות צפון אפריקה

בהקשר זה מומלץ להסתייע גם במסגרות רב-צדדיות כגון European Neighborhood Policy (ENP) ו-Union for the Mediterranean (UFM).

5. יחסי ישראל-ארה"ב

עקרונות מנחים: על ממשלת ישראל להיצמד לעקרון הניטרליות הא-מפלגתית באופן ניהול יחסי החוץ שלה עם ארה"ב. במקביל היא צריכה לפעול לשימור מעורבות אמריקאית בנושאים המהותיים ליחסי החוץ והביטחון של ישראל, אל מול מגמה אמריקאית של נסיגה הדרגתית מהמזרח התיכון. נוסף על כך צריכה ממשלת ישראל לשקוד על תיקון היחסים עם היסודות הפרוגרסיביים של הקהילה היהודית בארה"ב.

« שיפור היחסים עם המפלגה הדמוקרטית

צעדי מדיניות מרכזיים:

- על ממשלת ישראל ושריה להפגין ניטרליות עקבית - בדיבור ובמעשה - ביחס לפוליטיקה הפנימית של ארה"ב.
- מומלץ למשרד החוץ לפתוח בדיאלוג עם הצדדים המתונים יותר של המחנה הפרוגרסיבי במפלגה הדמוקרטית, ולאפשר להם לחוש שהביקורת שלהם נבחנת על ידי המערכת הישראלית הרשמית.

« שימור נכסים ומעורבות אמריקאית בנושאים נבחרים בעלי חשיבות לישראל על רקע מגמת הנסיגה האמריקאית מהמזרח התיכון

ממשלת ישראל צריכה להגדיר נושאים שהמשך המעורבות האמריקאית בהם קריטי, כדוגמת החסות להסכמי הנורמליזציה, הנוכחות האמריקאית בסוריה, התמיכה המדינית והכלכלית בפלסטינים, התיווך במשא ומתן בין ישראל ללבנון, שימור הנוכחות באגן הים התיכון וחופש השיט במפרץ הפרסי ובים האדום. ישראל צריכה לפעול מול הממשל האמריקאי כדי לשמר מעורבות זו - בין השאר, כמצוין במסמך זה, באמצעות יצירת מסגרות שיתוף פעולה תלת-צדדיות עם הפלסטינים ומדינות ערב.

לשמר נכסים ומעורבות אמריקאית בנושאים בעלי חשיבות לישראל על רקע מגמת הנסיגה האמריקאית מהאזור - להגדיר נושאים שהמשך המעורבות האמריקאית בהם קריטי ולשמר את מעורבותה

« שיקום היחסים עם היסודות הליברליים של הקהילה היהודית בארה"ב

היחסים הדרדרו בעשור האחרון בשל משבר הכותל, משבר הגיור והמדיניות כלפי הפלסטינים. מומלץ למערך החוץ לפתוח בדיאלוג ביקורתי עם הדור הצעיר של הקהילה היהודית. כמו כן מומלץ לבחון מחדש את יחסי הממשלה עם ארגונים ביקורתיים בעלי אוריינטציית שמאל מתוך הקהילה ולנהל דיאלוג עם אלו מהם שאינם קוראים תיגר על זכותה של ישראל להתקיים.

« חיזוק מעורבות משרד החוץ ומערך החוץ בניהול הקשר האסטרטגי עם ארה"ב

קשר זה התנהל בעשור האחרון בעיקר דרך משרד ראש הממשלה והמערכת הביטחונית. יש ערך מהותי לשיפור שילובו של מערך החוץ בסוגיה.

6. התמודדות עם האיום האיראני

עיקרון מנחה: ישראל צריכה לתמוך במתווה הסכם הגרעין כמסגרת ההתייחסות של הקהילה הבין-לאומית להקפאת פרויקט הגרעין של איראן, ולפעול מתוך המתווה להרחבת הכיסוי שלו.

« **ישראל צריכה לקבל את מתווה הסכם הגרעין כמסגרת בסיס לעבודה משותפת עם הקהילה הבין-לאומית בנושא איום הגרעין האיראני.** במסגרת זו **ישראל צריכה לדרוש את הרחבת ההסכם** (או יצירת הסכמים מקבילים) כך שהוא יכלול גם הגבלות על פעילותה הצבאית של איראן באזור (על תמיכתה בארגוני טרור, על חיזוק נוכחותה האסטרטגית בסוריה ובעיראק ועל פעילותה הצבאית בתווך הימי), ועל יכולתה לפתח טילים בליסטיים, טילי שיוט ומל"טים. בעבודה מול המערכת הבין-לאומית מומלץ לממשלת ישראל לשאוף לבניית "מסלולים דואליים", המשלבים לחץ מדיני וכלכלי על איראן עם קידום משא ומתן על הסדרים והסכמים בתחום הגרעין ובתחום פעילותה האזורית.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להמשיך ולחזק את הדיאלוג האסטרטגי עם ארה"ב בנושא.
- לחזק את הדיאלוג עם מדינות אירופה לקידום בנייה של מנגנון משלים להסכם הגרעין בתחום האזורי. מודל אפשרי להתקדמות בנושא יכול להיות מסגרת ה-E4 (גרמניה, צרפת, איטליה ובריטניה), שפעלה בעבר בשותפות עם שירות החוץ של האיחוד האירופי (EEAS) במסגרת הדיאלוג המבני עם איראן בנושא תימן.

« **הפיכת פעילותה האזורית של איראן למצע לדיאלוג אסטרטגי עם מדינות המזרח התיכון במטרה לגבש חזית מדינית משותפת של מדינות האזור** מהלך זה יתרום הן לחיזוק הלחץ על הקהילה הבין-לאומית להתייחס לסוגיה והן למינוף האיום המשותף לשם חיזוק הקשר בין מדינות האזור, כולל מדינות שלא השתתפו בהסכמי הנורמליזציה (בייחוד ערב הסעודית ועומאן).

צעד מדיניות מרכזי:

- **מומלץ למנף את נושא חופש השיט כציר פעולה לשותפות אזורית וגלובלית במאבק בפעילות הצבאית של איראן בים ובאזור.** במסגרת זו מומלץ לבחון אפשרות לחיזוק הקשרים עם ה-International Maritime Security Construct (IMSC) המסגרת הבין-לאומית לביטחון ימי – שיכולה לשמש כלי להתמודדות עם איומים איראניים ימיים וכן לחיזוק הקשרים עם מדינות המפרץ (במיוחד עם בחריין, ערב הסעודית ועומאן). נושא ההגנה על חופש השיט מפני תקיפות איראניות יכול לשמש גם נקודת פתיחה לדיאלוג עם מסגרות רב-צדדיות בים האדום.

7. משבר האקלים ותחום האנרגיה

עיקרון מנחה: המזרח התיכון ומזרח אגן הים התיכון הם "נקודה חמה" של השלכות משבר האקלים. מדינת ישראל צריכה לשנות באופן מהותי את תפיסתה לגבי נושא משבר האקלים – לראות בו סוגיית מדיניות חוץ בעלת חשיבות אסטרטגית ודחיפות מיידית. משבר זה מעצים את הסיכוי לסכסוכים ולפגיעה באיכות החיים, אך בה בעת מהווה גם מרחב הזדמנות חשוב לשיתופי פעולה אזוריים, ואף מקומיים בהקשר הישראלי-פלסטיני. כמו כן חשוב להפנים שסוגיות סביבתיות, כצמצום פליטות גזי חממה, קידום אנרגיה מתחדשת והתמודדות עם השלכות משבר האקלים הן רכיבי אינטגרלי בתפיסת מדינות החוץ של דמוקרטיות ליברליות, ונודעת להן השפעה ישירה על תדמיתן ועוצמתן הבין-לאומית.

« קידום גישה אזורית מכלילה בהתמודדות עם משבר האקלים

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לאמץ את המסגרת הרעיונית של שיתופי פעולה בין ישראל, ירדן והפלסטינים בתחומי המים והאנרגיה הסולארית, וליישם צעדים ברוח [ההצעה של ארגון "אקופיס"](#) לבניית מערך משותף של הספקה הדדית וחילופי מים ואנרגיית שמש, תוך ניצול היתרונות היחסיים של כל אחד מהשותפים.
- להפוך את נושא האקלים לנושא מוביל בהעמקת תשתית היחסים הדו-צדדיים והרב צדדיים עם מדינות הנורמליזציה ומצרים.
- מומלץ לממשלת ישראל לקדם את החיבוריות האנרגטית האזורית שלה ואת יכולתה לסחור בעודפי אנרגיה. לשם כך יש לקדם הן את כבל החשמל אירו-אסיה, המחבר את ישראל לאירופה דרך קפריסין, והן חיבורים מזרחה, אל הרשות הפלסטינית, ירדן והמפרץ.
- להעמיק את שיתוף הפעולה עם מצרים בסוגיות בעלת חשיבות משותפת הקשורות במשבר האקלים כדוגמת ביטחון מים ומזון, מדבור ושמירה על הים האדום.
- לסייע לתוכניות חקר האלמוגים בים האדום, שבהן עוסק צוות חוקרים בין-לאומי מהאזור בחובלה של מכון מחקר שוויצרי, ולספק סיוע ארגוני וכספי למאמצי הניטור והמחקר.

« שימוש במישור האנרגטי לקידום שיתוף פעולה עם הפלסטינים

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ממשלת ישראל צריכה לקדם צעדים שיספקו לפלסטינים בגדה ובעזה ביטחון אנרגטי וביטחון מים. ניתן לעשות זאת באמצעות חיבור תשתית הגז הישראלית לעזה, חיבור רשתות החשמל הישראליות והפלסטיניות בגדה ותמיכה בפיתוח שדה הגז עזה-מרין. במקביל מומלץ לתמוך בפיתוח תשתיות אנרגיה עצמאיות בגדה, כדי להפחית את התלות הפלסטינית בישראל בתחום האנרגיה. זאת, בין השאר, באמצעות קידום הקמתן של תחנות כוח פלסטיניות בגדה. מומלץ לתמוך בשילוב ירדן, מדינות המפרץ ומדינות אירופה ביוזמות אלו, ולהשתמש בפורום ה-EMGF, שבו חברות ישראל והרשות, לקידום הצעדים האמורים.
- ישראל צריכה לבנות מערך משותף עם הפלסטינים והירדנים לניהול משק המים במרחב, ולאמץ דגמים המקובלים בעולם למוסדות משותפים חוצי-גבולות, שממוקדים במשימה זו. לשם כך עליה להבחין ולהפריד בין ניהול משק המים האזורי לבין שאלות של ריבונות טריטוריאלית.

לקדם צעדים שיספקו לפלסטינים בגדה ובעזה ביטחון אנרגטי וביטחון מים

« הובלה ישראלית של פעולה משותפת לצמצום משבר האקלים ולהתמודדות עם השלכותיו יחד עם שותפותיה במזרח אגן הים התיכון

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להוביל את ייסודו של מרכז מחקר ופיתוח אזורי המתמקד בסוגיות מרכזיות של משבר האקלים ובוחן פתרונות אזוריים: הפקת אנרגיה מתחדשת, הפקת אנרגיה מהים, ביטחון תזונתי, צמצום פליטות הפחמן הדו-חמצני, חיבוריות אנרגטית, סחר בעודפי אנרגיה ועוד. במסגרת זו מומלץ להצטרף למאמץ האזורי של ממשלת קפריסין בתחום משבר האקלים ולהוביל איתה מחקר אזורי משותף.
- לפעול להפיכת פורום הגז האזורי לפורום אזורי המתמקד בהסבת משק האנרגיה לאנרגיות מתחדשות. (ראו הפרק "מרחב הים התיכון"). במסגרת זו תוכל ישראל לקדם רגולציה אזורית, התומכת במאמצים לצמצום משבר האקלים בתחומי הפקת הגז ושינועו והתעבורה הימית.
- להקים יחד עם שותפותיה במזרח אגן הים התיכון מנגנון משותף לטיפול במצבי חירום - שריפות, שיטפונות, רעידות אדמה, בצורת ומחלות - להקצות משאבים לבניית המנגנון, לאימונים והכשרות משותפות, וליצירת שפת הפעלה משותפת.

« התאמת מערך החוץ להתמודדות מערכתית עם משבר האקלים מבחינה מבנית-ממשלתית

- יש להקים במשרד החוץ מחלקה ייעודית להתמודדות עם התחום, שתתכלל את הפעילות המדינית של ישראל בפורומים בין-לאומיים ואת שיתופי הפעולה שלה במזרח התיכון, באגן הים התיכון, ובמערכת הגלובלית.
- למסד פורום משותף למשרד החוץ, המשרד להגנת הסביבה ומשרד האנרגיה, שיפעל להתאמת היעדים הלאומיים של ישראל בתחום צמצום הזיהום הסביבתי לקריטריונים הבין-לאומיים ויאפשר לישראל ללמוד מן המערכת הבין-לאומית שיטות פעולה וליישם אותן.

8. דה-לגיטימציה וביקורת על מדיניות ישראל

עיקרון מנחה: ממשלת ישראל ומערך החוץ שלה צריכים להפריד במעשה ובדיבור בין ביקורת על מדיניות ישראל ובין דה-לגיטימציה של זכותה להתקיים. ישראל צריכה לאפשר ביקורת על מדיניותה, גם אם לתפיסתה היא חריפה או לא מוצדקת, ולהתמודד עמה. מערך החוץ צריך לנהל דיאלוג פתוח עם מבקרים מן המערכת הבין-לאומית ומארגוני החברה האזרחית בארץ ובעולם. בעשותה כן תסייע ממשלת ישראל לחסום את הניסיון של מערך הדה-לגיטימציה (במיוחד של תנועת ה-BDS) לטשטש את ההבדלים בין ביקורת ובין דה-לגיטימציה ואת מאמציו למשוך מבקרי מדיניות אל מחנה הדה-לגיטימציה.

« אימוץ ההפרדה בין ביקורת על ישראל ובין קריאת תיגר על זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית כקו מנחה למדיניות, והימנעות מקשירת צעדים ביקורתיים כלפי מדיניות ישראל עם אנטישמיות

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לשנות את אופן ההתנהלות מול מבקרים חריפים של מדיניות ישראל בעולם – לרכז את הפעילות בדיאלוג פתוח עם מבקרי ישראל מן המחנה הפרוגרסיבי שאינם תומכים בדה-לגיטימציה. במסגרת זו צריך להשקיע בקיום דיאלוג ביקורתי עם ארגוני זכויות אדם במקום להצר את צעדיהם ולהגדירם כאנטישמיים.

להפריד בין צעדים המבדילים בין ישראל לגדה המערבית, כדוגמת הנחייתה של הנציבות האירופית לסמן מוצרי התחלואות, ובין יוזמות חרם נגד ישראל

- להפריד בין צעדים המבדילים בין ישראל לגדה המערבית, כדוגמת הנחייתה של הנציבות האירופית לסמן מוצרי התחלואות, ובין יוזמות חרם נגד ישראל. במאבקה בתנועת ה-BDS ממשלת ישראל צריכה להימנע מלהתייחס ולתאר צעדי הבדלה מסוג זה כחלק מיוזמת החרם נגד ישראל או כצעדים אנטישמיים.
- לעצור את מגמות ההכפשה נגד ארגוני שמאל ישראליים הן כלפי אנשים פרטיים והן כלפי ארגוני החברה האזרחית בישראל.
- להימנע מצעדים המעניקים רוח גבית והילה לתומכי הדה-לגיטימציה, כהגבלת כניסה של פעילים או חברי קונגרס תומכי ה-BDS לישראל.
- להפריד בין מחוללי דה-לגיטימציה, כדוגמת מנהיגי תנועת ה-BDS, ובין ארגונים בין-לאומיים התומכים ב-BDS באופן פסיבי כחלק משורה של אג'נדות פוליטיות, ולפעול מול האחרונים כדי לשנות את עמדתם.

9. מדיניות חוץ מוסרית וקידום ערכים דמוקרטיים-ליברליים

עיקרון מנחה: מדיניות החוץ של ישראל חייבת לגלם את ערכי המופת – חירות, צדק, שלום ושוויון – שחותמי מגילת העצמאות הגדירו למדינת ישראל כחברה במשפחת העמים, ולשקף ערכים גלובליים הנגזרים מהשתייכותה למחנה הדמוקרטיה הליברלית. הכפפת מדיניות החוץ והסחר של ישראל לאמת מידה מוסרית מקבלת משנה תוקף בעידן שבו השפעתה הגלובלית של ישראל גוברת, ופעולותיה משליכות על המציאות האזורית והגלובלית. מדיניות החוץ של ישראל משליכה הן על תדמיתה החיצונית והן על מערכת הערכים שהיא משקפת פנימה.

« שקלול שבעה עשר היעדים לפיתוח בר קיימא שהגדיר האו"ם במסגרת העקרונות המנחים את פעילות החוץ, ובכלל זה במדיניות סיוע החוץ שלה ובהשתתפותה בפורומים בין-לאומיים

צעד מדיניות מרכזי:

- מומלץ לממשלת ישראל למנות "מצביא/ה" ליישום יעדים אלו ברמה המערכתית – גורם מתכלל על-משרדי בעל סמכויות לקבוע פרמטרים ארגוניים ולהקצות לנושא זה משאבים (אפשר בכפיפות למשרד ראש הממשלה). עד כה רוכז הנושא בעיקר במשרד להגנת הסביבה ובידי גורמים ספציפיים במשרד החוץ, ולא היה נושא מנחה ברמה המערכתית.

« הרחבה משמעותית וגיוון של פעילות ישראל בתחום סיוע החוץ

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להגדיל משמעותית את היקף המשאבים המוקצים לסיוע חוץ. נכון ל-2017 ישראל משקיעה רק כעשירית אחוז מההוצאה הלאומית הגולמית שלה לסיוע חוץ – פחות מחמישית מהתחייבותה במסגרת חברותה ב-OECD. מומלץ לגבש תוכנית פעולה רב-שנתית, שתאפשר לה לעמוד בהתחייבותה זו עד אמצע העשור.
- להרחיב את מרחב הפעילות של המנגנון הממשלתי הקיים (מש"ב) בתחום סיוע החוץ. כיום מרחב הפעולה של מש"ב מוגבל למדינות מתפתחות. יש לשקול את הרחבת הפעילות למדינות מפותחות במרכז אירופה ובמזרח, וכן סיוע לאוכלוסיות פליטים (במיוחד פליטים מן המזרח התיכון) השוהים באירופה ויכולים לשמש בעתיד גשר אל מדינות המוצא שלהם.
- לספק תמריצים כלכליים (כדוגמת הטבות מס) ומשפטיים לחברה האזרחית ולקהילה העסקית כדי לקדם את מעורבותם במאמצי סיוע החוץ למדינות מתפתחות (בידע ובמשאבים) ולתמוך בפעילותם העצמאית. מערך הסיוע הממשלתי יכול להשתמש בחברה האזרחית כמערכת חישה לאיתור מרחבי התערבות. בהקשר זה ממשלת ישראל יכולה להעתיק את המודל של תיפקוד החברה האזרחית הישראלית כזרז למעורבות ממשלתית בסיוע לפליטים סורים בדרום סוריה ובאי לסבוס (2018) אל מוקדים אחרים של סכסוך וצורך אנושי בעולם.
- להגביר את ההשתתפות ביוזמות בין-לאומיות של סיוע חוץ להתמודדות עם משברים בין-לאומיים, למשל בהתמודדות עם משבר הקורונה. (ראו את המלצת המדיניות האחרונה בפרק זה).
- מומלץ לממשלת ישראל להקים קרן השקעות משותפת עם ארה"ב (תוך בחינת האפשרות לשלב שותפים נוספים מבין המדינות הליברליות) ל"תיקון עולם". קרן מסוג זה תשפר את השותפות הערכית של ישראל עם העולם הליברלי-פרוגרסיבי ועם החלק הליברלי של יהדות ארה"ב. במקביל היא תאפשר לישראל לספק תרומה משמעותית ורוחבית לנושאים גלובליים מהותיים שאינם נכללים בתחומים המסורתיים של סיוע החוץ, כדוגמת מאבק בעוני, סיוע לפליטים וחינוך.
- לאתר תחומי סיוע נוספים שבהם ישראל יכולה לשמש גורם מוביל לסיוע בין-לאומי על בסיס ניסיונה הייחודי – למשל בקליטת גלי הגירה ובשילוב אוכלוסיות מגוונות במערכת החינוך.

« נדרש שידוד מערכות בכל הקשור לבקרה ורגולציה של יצוא אמצעי לחימה, מערכות מעקב וניטור ושירותי יעוץ על ידי חברות ישראליות. זאת כדי למנוע את מכירתם למשטרים המפרים זכויות אדם

צעד מדיניות מרכזי:

- ועדת החוץ והביטחון של הכנסת צריכה לבחון את התאמת מדיניות החוץ, היצוא וההשקעות של מדינת ישראל לערכיה הנורמטיביים של ישראל.

נדרש שידוד מערכות בכל הקשור למניעת יצוא מערכות על ידי חברות ישראליות למשטרים המפירים זכויות אדם

« הגברת פעילותה של ישראל בגופים רב-צדדיים בין לאומיים במיוחד באו"ם במסגרת זו צריך לשנות את השיח הלעומתי כלפי האו"ם, להפריד בין ארגונים מקצועיים באו"ם ובין ארגונים המוטים פוליטית נגד ישראל ולהגביר את המאמצים לשילוב של ישראל (ושל ישראלים) בראשונים.

צעד מדיניות מרכזי:

- מומלץ לישראל להצטרף מחדש לאונסק"ו.

« השתלבות מעמדת הובלה במאמץ הגלובלי להתמודדות עם משבר הקורונה, ובמיוחד בסיוע למדינות העולם המתפתח

ישראל נתפסת כאחת המדינות המובילות בהתמודדות עם הקורונה בשטחה. הגברת המעורבות במאמץ הבין-לאומי תאפשר לישראל לקחת חלק מרכזי בפתרון סוגיה גלובלית מרכזית, ותוך כך גם לשפר את מיתוגה הבין-לאומי בעיני המדינות הליברליות ומדינות העולם המתפתח.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- ישראל צריכה להגביר משמעותית את השתתפותה ביוזמות בין-לאומיות לתרומת חיסונים וציוד רפואי לטובת העולם המתפתח – לדוגמה באספקת עודפים ומתן סיוע כלכלי רציף ליוזמות כגון COVAX של ארגון הבריאות העולמי והאו"ם. על ישראל להפוך את הסיוע בהתמודדות עם הקורונה לרכיב מרכזי במערך סיוע החוץ שלה.
- ברמה המקומית ממשלת ישראל צריכה לראות בהספקת חיסונים לפלסטינים חובה מוסרית ואינטרס מעשי גם יחד, ובמסגרת זו לממש את החלטת שר הבריאות לספק לאוכלוסייה הפלסטינית חיסונים נגד קורונה. מומלץ להקים מסגרת לתיאום בין משרדי הבריאות של ישראל ושל הרשות כדי לקדם שיתוף פעולה רפואי רצוף בנושא.

10. תפקיד מערך החוץ ומבנהו

משרד החוץ

עיקרונות מנחים: משרד החוץ צריך לקחת חלק כשותף מוביל בעיצוב מדיניותה של ישראל בסוגיות אסטרטגיות הנוגעות בליבת האינטרסים הלאומיים, כדוגמת הפן המדיני של ההתמודדות עם מאמצי הגרעיניים והאזורים של איראן, תכנון המדיניות מול הרשות הפלסטינית לקראת היום שאחרי אבו מאזן והמאמצים לצרף מדינות נוספות להסכם הנורמליזציה. אנשי המקצוע של המשרד צריכים לשבת סביב שולחן מקבלי ההחלטות בממשלה, להשתתף בדיוני הקבינט המדיני-ביטחוני ולמלא תפקיד משמעותי במל"ל. עמדות משרד החוץ בסוגיות מדיניות צריכות לבוא לידי ביטוי גם בשיח הציבורי.

« מימוש המוצהר בקווי היסוד של הקואליציה (סעיף 6) בדבר הפיכת משרד החוץ למתכלל יחסי החוץ של ישראל

במסגרת זו יש להפקיד בידי משרד החוץ את הניהול והתיאום של עבודת המטה בכל הסוגיות המדיניות; זאת גם כאשר הטיפול השוטף בחלק מסוגיות הליבה (כדוגמת ניהול יחסי ישראל-רוסיה בהקשר הסורי) ימשיך להתנהל באמצעות משרד ראש הממשלה ו/או משרד שר אחר.

צעדי מדיניות מרכזיים:

- מומלץ להקים פורום מנכ"לים בראשות מנכ"ל משרד החוץ ובהשתתפות מנכ"לי המשרדים העוסקים בסוגיות הקשורות ליחסי החוץ. הפורום ישמש מעין קבינט מדיני בין-משרדי – יגביר את התיאום ושיתוף הפעולה בין המשרדים, יסייע במיצוב משרד החוץ כגורם הממשלתי המוביל בנושאי חוץ ויקל על עומס העבודה של הממשלה.
- לשקול להעביר נושאים מיוחדים כדוגמת המלחמה בדה-לגיטימציה והקשר עם התפוצות לטיפולם של שליחים מיוחדים כדי לספק להם מענה מיטבי במסגרת משרד החוץ.

להקים פורום מנכ"לים בראשות מנכ"ל משרד החוץ ובהשתתפות מנכ"לי משרדים העוסקים בסוגיות הקשורות ליחסי החוץ אשר ישמש כמעין קבינט מדיני בין-משרדי

« שיפור הממשק בין משרד החוץ לקהילה הביטחונית בישראל

צעדי מדיניות מרכזיים:

- מומלץ להקים במשרד החוץ יחידה חדשה, בעלת אופי מדיני-ביטחוני, שתעסוק בביתוח ההשלכות המדיניות של צעדים ביטחוניים. יחידה זו יכולה להיות משותפת למשרד הביטחון ומשרד החוץ.
- מומלץ למנות יועץ מדיני לרמטכ"ל ולראש אגף תכנון בצה"ל ומזכיר צבאי לשר החוץ.
- יש לחזק את הכשרתם של אנשי משרד החוץ בנושאים אסטרטגיים – בין השאר באמצעות השאלתם לתקופות שירות במל"ל, במשרד ראש הממשלה וביחידות נוספות, כנהוג במדינות אחרות.

« על משרד החוץ לחזק משמעותית את יכולות התכנון, איסוף המידע והביצוע שלו באמצעות שדרוג המחלקות האסטרטגיות, במיוחד האגף לעניינים אסטרטגיים, חטיבת התכנון המדיני והמרכז למחקר מדיני (ממ"ד). »

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **לבנות במחלקות אלו מסלול התפתחות ארוך טווח** במקום להגדיר את השירות בהן כתפקיד מטה זמני (בדומה למבנה הקיים במשרד המודיעין והמחקר של מחלקת המדינה האמריקאית). במקביל, **לפתח מסלול התמחות מיוחד במוקדי עניין נבחרים** (למשל ירדן ומצרים, מזרח אגן הים התיכון, היחסים עם האיחוד האירופי ויחסי ישראל-ארה"ב). מסלול כזה יאפשר לדיפלומטים **להפוך למומחים מובילים בקהילה האסטרטגית.**
- מנכ"ל המשרד **צריך להציג לממשלה ולכנסת את ההערכה השנתית של משרד החוץ**, כפי שעושה ראש אמ"ן. במקביל על ראש ממ"ד להשתתף דרך קבע בוועדת ראשי השירותים.
- **מומלץ לבנות, מקרב שגרירים ודיפלומטים בכירים בדימוס, פורום מייעץ**, שיאפשר שילוב של הידע המערכתי שלהם בתהליכי החשיבה והתכנון של המשרד בנושאים אסטרטגיים ושוטפים. במקרים רבים המשך הפעילות של אלו במישור האזרחי לאחר פרישתם מאפשר להם להכניס אל המשרד ידע ותובנות חדשות.
- **לבנות פורום מייעץ לשילוב תובנות חוץ-מערכתיות** בנושאים אסטרטגיים תוך שילוב מכוני מחקר וגורמי אקדמיה. בשנים האחרונות נעשה ניסיון להפעיל פורום מסוג זה בנושא יחסי ישראל-אירופה. יש להקים פורומים מקבילים גם בתחומים נוספים.
- יש ליצור שינוי במבנה משרד החוץ, כך **שמנכ"ל המשרד יתרכז בנושאים המדיניים** ויפעיל את יחידת התכנון המדיני, אשר תהיה כפופה אליו ישירות ותכין עמדה משרדית לכל דיון רלוונטי בקבינט ובממשלה. סוגיות פנים-משרדיות יועברו לטיפול המשנה למנכ"ל.

« הגברת השקיפות והחשיפה של פעילות משרד החוץ לציבור, לממשלה ולכנסת »

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **להגדיר את הגברת השקיפות כיעד של המשרד** לשנת הפעילות 2022. יש לפרסם את תוכנית העבודה השנתית, המטרות והיעדים של המשרד. מומלץ לחשוף ככל הניתן את היומנים של שר החוץ ומנכ"ל המשרד ואת לוח הזמנים הצפוי של עבודת המשרד.
- **להנהיג סקירות מדיניות תקופתיות של אנשי משרד החוץ בפני הממשלה והקבינט**, ולהציג בפני הכנסת את הערכת המצב השנתית של משרד החוץ, סקרים שעורך המשרד ועדכוני פעילות שוטפים. דגש מיוחד יש לשים בתוכנית העבודה להגברת הנוכחות בוועדת החוץ והביטחון ובוועדות המשנה שלה.
- **להגביר את החשיפה התקשורתית למידע מדיני** באמצעות תדרוכים קבועים לתקשורת בסוגיות מדיניות (מעבר לתדרוך החודשי של שר החוץ), ולהרחיב, ברשתות החברתיות, את שיתוף המידע על הפעילות השוטפת של משרד החוץ ושר החוץ. יש להכשיר את אנשי משרד החוץ ואף לעודד את יוצאי משרד החוץ לקחת חלק בדיון הציבורי בכלי התקשורת הישראליים.

« הגברת שיתוף הציבור בפעילות משרד החוץ תוך ניצול המגוון הטבעי של החברה הישראלית והפזורה הישראלית

צעדי מדיניות מרכזיים:

- **להקים קבוצות עבודה קבועות עם ארגוני החברה האזרחית ולערוך מפגשי חשיבה משותפת.** לחברה האזרחית בישראל גישה למרחבים גיאוגרפיים ומקצועיים שלמשרד החוץ, כגורם רשמי, יש קושי מהותי לפעול בהם. החברה האזרחית יכולה לשמש מערכת חישה (סנסור) למגמות משתנות, לסייע בהעברת מסרים לציבור הכללי ולהוות מרחב לבחינה ראשונית של אופציות מדיניות.
- **להסתייע בנכס הפזרות בשני הכיוונים:** האחד – חיזוק ממד הדיפלומטיה הציבורית מול מדינות נבחרות באמצעות הגברת הקשר עם יוצאי אותן מדינות בארץ. דוגמאות בולטות הן קהילת יוצאי אתיופיה וקהילת יוצאי מדינות צפון אפריקה בישראל. קהילות אלו מחזיקות בידע ותובנות על מדינות מוצאן ומקיימות מערך קשרים עמו. יתרונות אלו יכולים לסייע תפיסתית ומעשית בחיזוק הקשר עם המדינות האמורות. הכיוון השני – חיזוק הקשר עם הפזורה הישראלית במדינות היעד לשם למידה בלתי אמצעית על מרחב הפעילות הדיפלומטית.

« הגדלה של המשאבים המוקצים למשרד החוץ, ובייחוד של סיוע החוץ, הגברת המעורבות בארגונים בין-לאומיים ומתן מענה למחסור בכוח אדם במטה המשרד ובנציגויות בחו"ל.

המשרד לשיתוף פעולה אזורי

עיקרונות מנחים: מומלץ למשרד לאמץ תפיסת הפעלה ייחודית של "מרחב מאפשר" (Facilitator), כדי לתמוך בקידום קשרים ויוזמות של גורמים ישראלים בלתי ממשלתיים במזרח התיכון - בעיקר של החברה האזרחית וקהילת העסקים. המשרד צריך למלא את תפקיד הפרויקטור המרכזי בממשלת ישראל בשני תחומים עיקריים - מינוף הנורמליזציה עם האזור למטרת קידום יחסי ישראל עם הפלסטינים ובנייה-מחדש של מערכת היחסים הבין-ממשלתית בין ישראל לרשות הפלסטינית.

« הובלת העמקתם והרחבתם של הסכמי הנורמליזציה ומינופם לקידום שיתוף פעולה ומהלכים מדיניים עם הפלסטינים

צעדי מדיניות מרכזיים:

- לפעול לחיזוק החיבור בציר ישראל-המפרץ-ירדן-הפלסטינים בהתאם להמלצות שהובאו בפרקים הקודמים.
- להקים יחידת סמך שתפעל לאיתור ממשקים לא-ממשלתיים עם מדינות נבחרות באזור אשר אינן מקיימות קשרים דיפלומטיים עם ישראל, כדי לקדם את צירופן לתהליך הנורמליזציה.

« בהקשר של המשלה הנוכחית, להוביל את בנייתה-מחדש של מערכת היחסים הממשלתית בין ישראל לרשות הפלסטינית

צעדי מדיניות מרכזיים:

- להמשיך במאמצי המשרד לחבר בין שרי המשלה למקבליהם הפלסטינים - לעודד ולנהל שיחות ומפגשים פומביים ולחתור בהתמדה לפתרון מוסכם של סוגיות בוערות בשטח.
- להביא לדיון עתי בממשלה סוגיות של שיתופי פעולה עם הרשות הפלסטינית, ולוודא שנושא היחסים עם הפלסטינים נמצא על שולחן המשלה.

« שילוב אזרחי ישראל הפלסטינים ביחסי החוץ האזוריים של המדינה והעצמת תפקידם ברקימת היחסים

- מומלץ למשרד למנות אנשי מקצוע מקרב אזרחי מדינת ישראל הפלסטינים לתפקידי מפתח של תכנון המדיניות במשרד.
- המשרד צריך לקדם בחברה הערבית בישראל שיח ציבורי על אופן השתלבותם של אזרחי מדינת ישראל הפלסטינים בתהליכי הנורמליזציה וקידום שלום ישראלי-פלסטיני, וכן בסוגיות ייחודיות הרלוונטיות לציבור זה, כדוגמת קידום האפשרות לצאת לחאג' בערב הסעודית, ושיפור היציאה ללימודים גבוהים בירדן.

ועדת החוץ והביטחון של הכנסת

« פיצול ועדת החוץ והביטחון לשתי ועדות נפרדות – ועדת החוץ וועדת הביטחון
כיום ועדת החוץ דנה כמעט אך ורק בנושאי ביטחון. פיצול הוועדה, כפי שנהוג במספר מדינות מרכזיות בעולם, יאפשר דיון רציני ושוטף בנושאי חוץ לצד פיקוח פרלמנטרי הולם על מדיניות החוץ. לעת עתה, בהעדר פיצול לשתי ועדות נפרדות, ועדת החוץ והביטחון צריכה להגביר את היקף הדיונים שהיא מקיימת בנושאי חוץ.

« הפעלת ועדת המשנה לענייני חוץ וניהול בקרה שוטפת על מדיניות החוץ של ישראל
הוועדה צריכה לבקש ממשרד החוץ להגיש לה דוחות תקופתיים וכן לזמן בכירים מקרב העוסקים בתכנון ויישום של מדינות החוץ – ובכלל זה מהמל"ל, מהמוסד וממשרד החוץ – להעיד בפניה.

« ועדת החוץ והביטחון של הכנסת צריכה לבחון בניית קריטריונים חדשים לפיקוח על פעילות היצוא וההשקעות של קבלנים ישראלים פרטיים בתחומים יצוא נשק, מערכות מעקב ושירותי ייעוץ ביטחוני, ולוודא את התאמתה לערכיה הנורמטיביים של מדינת ישראל.

« נדרשת בחינה מערכתית – בוועדת המשנה לענייני חוץ – של נושא שילוב הפלסטינים אזרחי ישראל בתכנון מדיניות החוץ ובמערך החוץ הישראלי.